శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

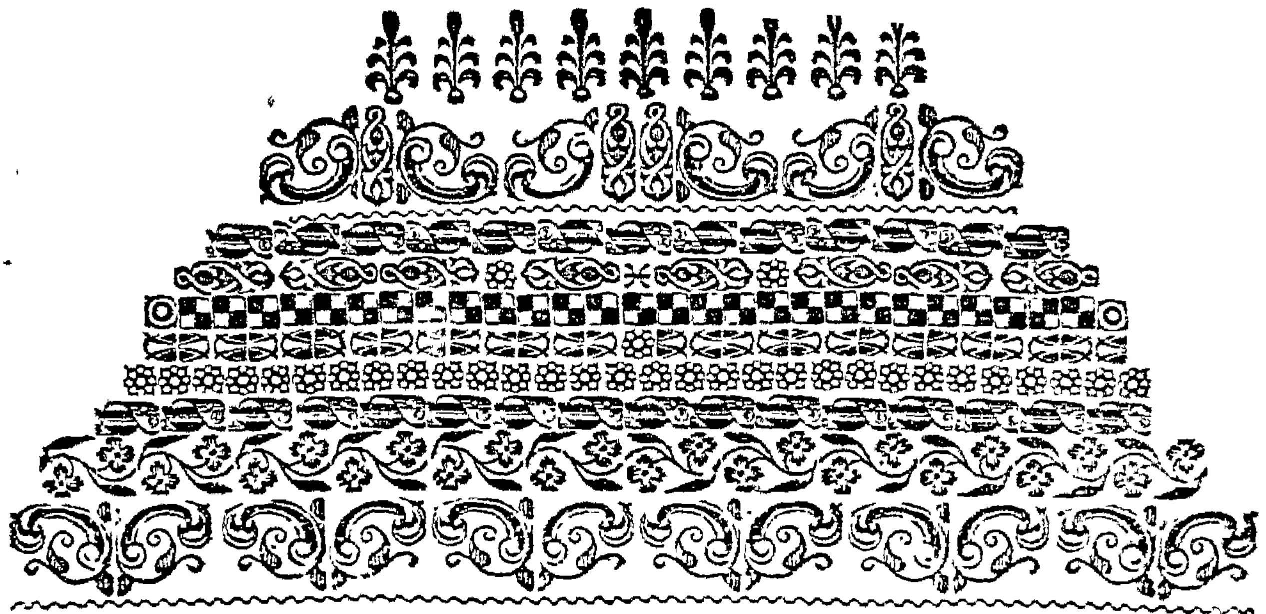
నిఖిలనిగమాంతపరమతాత్పర్యభూత
శ్రీమన్నారాయణపారమ్య
ప్రకాశకః.
దుర్మతదుర్యుక్తిధూననధురీణః

శ్రీకూరేశవిజయః.

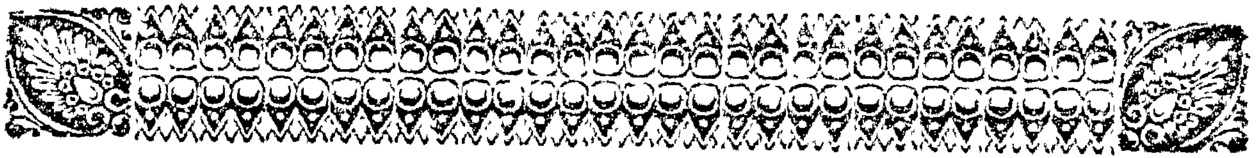
విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతవిచక్షణవిద్వజ్జన
హృదయంగమయా
శ్రీధర్మాచార్యప్రణీతయా
వ్యాఖ్యయాసహితః.

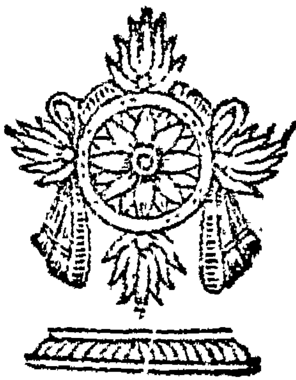
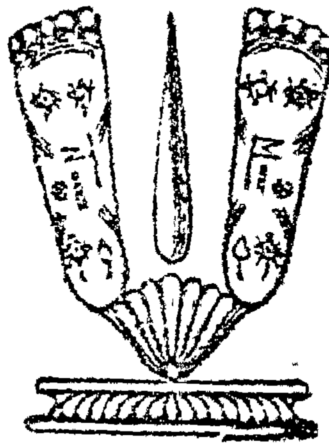
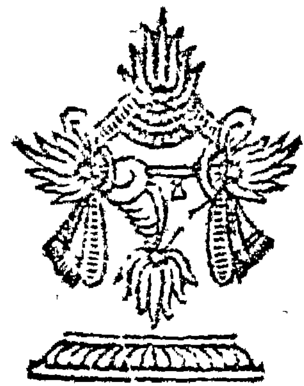
కాఞ్చీపురమ్-
ఈచ్చంబాడి శ్రీనివాసాచార్యేణ పరిశోధితః.
యనమదల-వకుళాభరణమ్-వేంకటాచార్యేణ
బెంగుళూరు,
వాజపేయం- కృష్ణశాస్త్రిణాచ
వివేకకళానిధిముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రితో విజయతేతరామ్.

1883 సంవత్సరమ్.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

వ్యాఖ్యానసహిత
కూరేశవిజయః.

పరోపన్యస్తపూర్వపక్షశ్లోకాః.

శ్లో ॥ గాయత్రీబోధితత్వా ద్దశరథతనయస్థాపితా
రాధితత్వాచ్ఛౌరేః కైలాసయాత్రావ్రతముదితతయాభీ
ష్టసంతానదానాత్ । నేత్రేణస్వేనసాకం దశశతకమ
లైర్విష్ణునాపూజితత్వా త్తస్మైచక్రప్రదానాదపిచపశుప
తిస్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ౧ ॥ కందర్పధ్వంసకత్వాద్గర
ళకబళనాత్కాలగర్వాపహత్వా ద్దైతేయావాసభూమి
త్రిపురవిదళనా ద్దక్షయాగేజయిత్వాత్। పార్థస్యాస్త్ర,
ప్రదానాన్మురహరివిజయాన్మాధవే స్త్రీశరీరేశాస్తు
స్సంపాదకత్వాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః॥ ౨ ॥
భూమౌలోకైరనేకైస్సతత విరచితారాధనత్వా దభీ
ష్టామష్టైశ్వర్యప్రదత్వా ద్దశవిధవపుషా కేశవేనార్చి

తత్త్వాత్। హంసక్రోడాంగధారిద్రుహిణమురహరాద్య
ష్టశీర్షాణంఘ్రికత్వా జ్జన్మధ్వంసాద్యభావాదపిచ పశుప
తిస్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ౩ ॥ వారాణస్యాంచపారాశరి
నియమభుజ స్తంభనాత్త్రిపురాణాం విధ్వంసే కేశవే
నాశ్రితవృషవపుషా ధారితక్ష్మాతలత్వాత్। అస్తోకబ్ర
హ్మశీర్షాణస్థ్యనిశకృతగళాలం క్రియాభూషితత్వాద్దా
నాచ్చజ్ఞానముక్త్యోరపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః॥ ౪॥
వైశిష్ట్యేయోనిపీఠాయితనరకరిపుశ్లిష్టభావేనశంభోస్స్వ
స్యైకార్ధప్రతీకాయిత హరవపుషా లింగితత్వేనయ
ద్వా। అప్రాధాన్యాద్విశిష్టాద్వయసమధిగమే దానవా
నామరాతేశ్శంభోః ప్రాధాన్యయోగాదపిచ పశుపతి
స్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ... ... *

అవతారికా.— శ్రీయఃపతిత్వాదపిభూపతిత్వం
ప్రఖ్యాపయిత్వా పరమంమురారేః। భూమిస్తవేభూ
పతినామనిష్ఠాం వంశప్రతిష్ఠాం మహతీమవాప ॥ ౧ ॥
ధర్మాచార్యస్సుధీస్సోయంనిర్మాతివిదుషాంముదే। విష్ణు
పారమ్యపద్యానాం ప్రమాణమణిసంపుటం॥ ౨॥ పత్యుః
పశూనాంపరతాంపద్యైఃపంచభిరావృతాం। నిరాక
రోతికూరేశో బుధసంఖ్యాగతైస్తుతైః ॥ ౩ ॥ పంచవిం
శతి కక్ష్యాభిరుపన్యస్తైమతేపరైః। సార్ధయా శతదూష
ణ్యాసిద్ధాంతంవక్తికూరరాట్ ॥ ౪ ॥ సిద్ధాంతంవక్తు

మారేభేన ప్రమాణంహికూరరాట్ । తత్రభూపసభా
మధ్యేవిదుషాంమోహమావహన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీకూరాధిప
వాక్యానాం వ్యాఖ్యానేభువికఃప్రభుః । తత్ప్రసాదస్తు
లేఖిన్యామయాలిఖితతత్స్వయం॥౬॥ ... ... *

అథభగవద్రామానుజాచార్య శిష్యావతంసాఃశ్రీమన్మహాభట్టారకపదప్రశంసాః శ్రీమద్వేదమార్గ ప్రతిష్ఠాపనాచార్యోభయవేదాంతనిష్ఠాగరిష్ఠాః, అనంతకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణాః శ్రీవత్సాంకమిశ్రాః చోళభూపాలసభాయాం సప్తరాత్రమతిమాత్రం పరతత్వవాదేప్రవృత్తే కైశ్చిన్మోహశాస్త్రశంకా కళంకితహృదయైః కుదృష్టిభిః ఉపన్యస్తాన్ హేత్వాభాసాన్ ప్రత్యాదిశంతో మహాపూర్ణోద్యజ్జయఘోషాః తత్రాద్యంగాయత్రీబోధితత్వాదితిప్రథమతః పరమతోపాత్తందూషణం గాయత్రీతి,ప్రఖ్యాతేతి,శ్లోకద్వయేనదశదూషణైర్నిరాచక్షతే॥

శ్లో ॥ గాయత్రీపూర్వ కృత్వాచమన విధిపురసాఽర
సంకల్పకార్యేగోవిందాఖ్యా ప్రయోగాద్ధరిరితికథ
నాచ్ఛ్రీత్యధీత్యాదికాలే। భర్గశ్శబ్దస్యసూర్యాత్మక
హరిమహసోవాచకత్వాత్పురస్తాదోంకారాఖ్యేయ
భావాదవననిజగుణాచ్ఛుద్ధసత్వాశ్రయత్వాత్॥ ౧॥

వ్యా॥ గాయత్రీతి ॥ గాయంతంత్రాయతే యస్మాద్గాయత్రీతేనకథ్యతే, నగాయత్ర్యాః పరోమంత్రః న మాతుః పరదేవతా, బ్రహ్మవర్చస్కామస్తుగాయత్రీం

వేదమాతరం, ఇత్యాదిప్రమాణ ప్రసిద్ధిమత్యాం గాయ
త్ర్యాం తత్పూర్వాయాంకృత్యాక్రియాసంధ్యారూపా
తస్యాంచ, కృత్యాక్రియాదేవతయోరితి నానార్థః॥
తత్పూర్వాచమనేచవిధిపురస్కారేషుస్నానప్రాయశ్చి
త్తప్రాణాయామాదిషు తత్పురస్కృత సంకల్పకార్యే
చ ఎతాదృశేషువైదికకార్యేష్విత్యర్థః. గోవిందవిష్ణ్వా
ఖ్యానాంనామ్నాం తస్యసర్వాత్మకత్వేనసర్వశబ్దవాచ్య
త్వేనచ పర్యవసానవృత్త్యావా తాదృశవిలంబా సహ
మానయా లోకవృత్త్యావా ప్రవృత్తానాం దేవసవితృ
ప్రణవబ్రహ్మసత్యకేశవ నారాయణ గోవిందహర్యాదీ
నాం ప్రయోగాత్. గంగాగీతాచగాయత్రీ తులసీగోపి
చందనం। ఏకాదశీహరేర్నామ సాలగ్రామశిలార్చనం॥
వైదికాష్టకమేతాని నియమేనదినేదినే। యేభజంతికలౌ
నిత్యంతేషామపి నమోనమః॥ ఇత్యుక్తరీత్యాసదాచార
వద్భిరారాధ్యదేవతాత్వేనప్రసిద్ధేః విష్ణురేవసర్వదేవ
తాభ్యః ప్రకృష్టః. ఏవంసర్వత్రాన్వయః. తత్రాదౌశ్రీ
గోవిందగోవింద శ్రీమహావిష్ణోరాజ్ఞయా ప్రవర్తమాన
స్యేతి అథశ్రీమద్భగవతోమహాపురుషస్యాది నారాయణ
స్యేతి సంకల్పః. గోవిందనామనిర్వచనభేదస్తు - గారే
షాహితథావాణీ తాంచ విందయతేయతః। గోవింద
స్తుతతో దేవమునిభిః కథ్యతేభవాన్॥ త్వద్విస్తరాయథా
దేవా అహంభూతపతిస్తథా। నతదస్తివినాదేవయత్తే

విరహితంక్వచిత్ ఇతిహరివంశాద్రుద్రవాక్యా దేవా
వగంతవ్యః. మాఋచోమాయజుస్సామ మాతాతపత
కించన। గోవిందేతిహరేర్నామ గేయంగాయస్వనిత్య
శః॥ సకృత్స్మృతోపిగోవింద ఇత్యాదితత్రైవ - హ
రణాత్పాపినినోదేవ తతోహరిరితిస్మృతః। బృహత్వా
ద్బృంహణత్వాచ్చ తస్మాద్బ్రహ్మేతి విశ్రుతః॥ వస
నాద్దేవనాచ్చైవ వాసుదేవేతిశబ్దితః। తత స్త్వం విష్ణు
నామాసి యతోవ్యాప్తిఃప్రదర్శితా॥ యత స్తుభూతఘ
వ్యేశ స్త్వంనారాయణశబ్దితః ఇతిచోక్తం. స్నానకర్మ
ణి - గోవిందేతిసదాస్నానం గోవిందేతి సదాజపః।
గోవిందేతిసదాధ్యానం సదాగోవిందకీర్తనం॥ మృజ్జ
లాభ్యాంబహిస్నానమాంతరంవిష్ణుచింతనం। ధ్యా
యేన్నారాయణందేవం స్నానాదిషుచకర్మసు॥ వర్ణా
శ్రమాచారవతాపురుషేణ పరఃపుమాన్। విష్ణురారా
ధ్యతేపంథానాన్య స్తత్తోషకారకః। సకృన్నారాయణే
త్యుక్త్వాపుమాన్కల్పశతత్రయం। గంగాదిసర్వతీర్థే
షు స్నాతోభవతిపుత్రక॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణిత
పః కర్మాత్మకానివై। యానితేషామశేషాణాం కృష్ణా
నుస్మరణంపరం॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యచీర్ణాని నారాయణ
పరాఙ్ముఖం। ననిష్పునంతిరాజేంద్ర సురాభాండమివా
పగాః॥ యస్యస్మృత్యాచనామోక్త్యాతపోయజ్ఞక్రియా
దిషు। న్యూనంసంపూర్ణతాంయాతి సద్యోవందేతమ

చ్యుతం॥ ఇతి నిరుక్త్యర్థంసఏవోచ్యతే. ప్రాణాయా మపఠితానా మోమాదీనాం తద్వాచకత్వంతు - గిరా మస్మ్యేకమక్షరం - ప్రణవస్సర్వవేదేషు - ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్మామనుస్మర - ఇత్యాదితద్వాక్యాదేవస్ఫుటమ్. తదర్థంతు అత్రైవోత్తర త్రవక్ష్యామః. భవతీతి భూరితితన్నామ - సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఇతిశ్రుతేః. భువనేషువసతీతి భువనాన్యస్మిన్వసంతీతివా భువః వాసుదేవః. సూఃప్రసూతిస్తామిచ్ఛతీతిసువః. షూఙ్ ప్రాణిప్రసవే - తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ ఇత్యుపనిషదుపదేశః.ఆచమనే- కేశవాద్యైస్త్రిభిఃపీత్వేతిపౌరాణికాః. సంధ్యాయాంమంత్రాచమనే - నారాయణపరోజ్యోతిః సత్యంజ్ఞానమితిశ్రుతిదర్శనాత్. సత్యజ్యోతిరాదిభిస్సఏవాభిధీయతే. సుష్ఠుప్రాణినః కర్మస్వీరయతీతివ్యుత్పత్త్యా సూర్యశబ్దో విష్ణుపర్యాయః. వైదికంశబ్దరూపం. ఏషహ్యేవ సాధుకర్మ కారయతి తంయమేభ్యోలోకేభ్యః ఉన్నినీషతీతిశ్రూయతే. ఉపస్థానమంత్రేచవరుణశబ్దస్య తదంతర్యామి పర్యాయాత్ తద్ద్రష్ట్యవరణీయత్వాదినావాతన్నామతా. మిత్రస్యేత్యత్రమిత్రశబ్దః పాదత్రయేణ త్రైలోక్యంమిమాత ఇతి త్రివిక్రమమాహ. డుమిఞ్ ప్రక్షేపణ ఇతి ధాతుః. అథ వామీహింసాయామితిధాతుః. హింసారూపాత్సంసారాత్త్రాయత ఇతిమిత్రః. త్రైఙ్ పాలనఇతి. సంధ్యా

నిగమనేషు స్తుత్వా దేవం జనార్దనం - సర్వదేవ నమ
స్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతీతి తదభిధానం ప్రమాణయ
తితత్పరత్వం. కఇతిబ్రహ్మణో నామ ఈశోహం సర్వదే
హినాం। ఆవాంతవాంగేసంభూతౌ తస్మాత్కేశవనా
మవాన్ ఇత్యాదికమిహానుసంధేయమ్. అగ్నిమండలమ
ధ్యస్థంధ్యాయేద్యజ్ఞపతింహరిమ్। యజ్ఞకృద్యజ్ఞభృద్యజ్ఞీ ఇ
త్యాదివచనా దౌపాసనాద్యశ్వమేధపర్యంతంహవ్యాధ్య
క్షశ్చ. విష్ణోర్నివేదితాన్నేనయష్టవ్యం దేవతాంతరమ్। పి
తృభ్యశ్చాపితద్దేయంతదానంత్యాయకల్పతే॥ పితృరూపీ
జనార్దనః ప్రియతాం ఇత్యాదిభిరధ్యక్షితస్సఏవకవ్యేష్వ
పి. యత్కరోషియదశ్నాసియజ్జుహోషి దదాసియత్.
యత్తపస్యసి కౌంతేయతత్కురుష్వమదర్పణమ్ ఇతిగీతా
చార్యాస్స్వయమూచుః. అథగాయత్రీహృదయేయాజ్ఞవ
ల్క్యేనపృష్టశ్చతుర్ముఖస్సర్వకారణంవిష్ణురేవేత్యుక్తవాన్।
బ్రహ్మాండే-ఆదిత్యదేవతాయాశ్చప్రేరకంపరమాద్భుతం
భర్గస్సంజ్ఞంవరేణ్యంచధీతత్త్వస్యప్రచోదకమ్॥ఇతిదేవశ
బ్దోదివ్క్రీడాయామితిధాతోర్నిష్పన్నః ప్రయుజ్యతేభగ
వతి. తథాచ శ్రుతయః. దివ్యోదేవ ఏకో నారాయణః,
విదామదేవంభువనేశమీడ్యం, ఏషహిదేవః ప్రదిశోనుస
ర్వాః పూర్వోహిజాతస్సఉగర్భేఅంతః, తమః పరేదేవ
ఏకీ భవతీ త్యాదయః. సవితృపదంజగతాంస్రష్ట్రిత్యా
దినా అర్థేనవిష్ణోరేవవాచకం. యతోవాఇమానీత్యా

దిత్రశూయతె హేత్వంతరమాహ. శ్రుత్యాదీత్యాదికాలే వే
దోచ్చారణాదౌ- ఆదిరుపలక్షణం అంతేచేత్యర్థః. హ
రిరితి కథనప్రసిద్ధేః సర్వచతత్ప్రతిపాద్యః. ఓంతత్సదితిని
ర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్మృతఃఇతిగీతాసు. వేదాక్షరా
ణియావంతిపఠితానిద్విజోత్తమైః। తావంతిహరినామా
నికీర్తితానినసంశయః॥ వేదేరామాయణఇత్యాద్యైః. ఏ
వముదాహృత్యధిమనివిష్ణుపారమ్యేగాయత్రీమర్థ్యభర్గశ్చ
బ్దార్థేపాంచిదాపాతరసికానాం విప్రతిపత్తిజాయ
తె. అతస్తాం సమాధత్తే. భర్గఇతి భర్గశ్శబ్దస్సకారాంత
స్సార్వాంతర్యామివిష్ణుతేజోవాచీ. ధ్యేయస్సదాసవితృ
మండలమధ్యవర్తీ నారాయణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః ఇ
తిప్రసిద్ధేః. భర్గ స్తదాఖ్యంభజనియ్యేమేవంధ్యాయామి
నిత్యంరవిమండలస్థంఇతినిరుక్తం సావిత్రీభాష్యేచ. య
ద్వా పాపస్యభర్జనాద్భర్గ ఇత్యుచ్యతె.తపసాబ్రహ్మ
విజిజ్ఞాసస్వేతిశ్రుతిః, అథవా తస్మిన్యదంత స్తదుపాసిత
వ్యం ఇత్యుక్తరీత్యాతద్భర్గః భగంకల్యాణగుణ జాతం
రేఫోఽధికగృహీతోనిరర్థకః విభక్త్యర్థోఽవ్యయః.త
థాయజుషి - అపస్నిపాసంత్సువరప్రతీత్తఇతి. అప్రతి
పూర్వస్యేణోహీదంరూపం అప్రతీత ఇత్యస్మిన్నర్థే
అంతతకారద్విత్వమధికం. అథ ప్రాగుక్తహరిశబ్దస్యాహ
చర్యపరామృష్టప్రణవశబ్దవాచ్యత్వే మాహ పురస్తాదితి-
వైదికవిషయేషుపురస్తాదోంకారస్యాఖ్యేయత్వాత్.య

ద్వా ఓంకారేణాఖ్యేయభావా ద్వాచ్యత్వాత్. ప్రణవ
స్య బ్రహ్మఋషిః-గాయత్రీఛందః. పరమాత్మా దేవతా-
తత్ప్రీత్యర్థే వినియోగః అయంమంత్రః సర్వలోకవేద
వ్యాహృతికారణత్వేన బహ్వృచబ్రాహ్మణే ప్రజాపతిర
కామయతేత్యారభ్య మధ్యేతాని శుక్రాణ్యభ్యతపత్ తే
భ్యోభితప్తేభ్యస్త్రయోవర్ణా అజాయంత అకారఉకా
రమకార ఇతి తానేకధాసమభవత్తదేతదోమితి. అవర
క్షణ ఇతి ధాతోరశ్చతుర్థ్యంతః. ఉఇత్యవధారణార్థ
మవ్యయం. మనజ్ఞాన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్మః క్షేత్రజ్ఞో జ్ఞాతా
త్రయాణాం. సంహితాయాంపకాతురత్వం.అస్యాయం
పిండితార్థః. సర్వోప్యాత్మవర్గో నారాయణార్థః.న
తుస్వార్థః. ప్రకృతిత్వంచ మాల్యాలంకారవద్భోగ్యభో
గోపకరణభోగస్థానతయా తదర్థమేవేతి చేతనాచేత
నేషు భగవచ్ఛేషత్వేన నకశ్చిద్విశేష ఇతి. తథాచోక్తమ
ష్టశ్లోక్యాం- అకారార్థో విష్ణుర్జగదుదయరక్షా ప్రళ
యకృన్మకారార్థో జీవ ఇతి.యద్వా అష్టాక్షరేష్వపుర
స్తాన్నిసర్గప్రణవస్యాఖ్యేయత్వాత్. ఓమిత్యగ్రేవ్యా
హరేత్. నమ ఇతి పశ్చాత్, నారాయణాయే త్యుపరి
ష్టాత్ ఇతిశ్రూయతే. ఏతేననమసా నమో విష్ణవే బృహ
తే కరోమీత్యాద్యుక్త నమశ్శేషిత్వేనశ్రుత్యనుక్తవినతిస్తు
కథం నమస్య ఇతిహారదత్తవచనం నిరస్తం వేదితవ్యం. అ
న్యేతు- అకారేణోచ్యతే విష్ణురుకారేణ రమోచ్యతే। మ

కారస్తతయోర్దాఽసఇతిప్రణవలక్షణం ఇతికథయంతి-త
దుపబృంహణత్వేనవాల్మీకిరపి - అగ్రతఃప్రయయౌరామ
స్సీతామధ్యే సుమధ్యమా । పృష్ఠతస్తుధనుష్పాణిర్లక్ష్మ
ణోనుజగామహేతి రామగతింవర్ణయన్ ప్రణవార్థ
మసూచయదిత్యలంవిస్తరేణ. అపిచ అవననిజగుణాత్
అవనేరక్షణే నిజాత్స్వాభావికాత్ గుణాత్ గుణజా
తాత్ ఏకవచనమతంత్రం గుణ్యంతఇతివ్యుత్పత్త్యాగుణాః
జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యసౌశీల్యాదయః స్వాభావికీజ్ఞానబల
క్రియాచేత్యామ్నాతాఃతైరిత్యర్థః. క్రియారక్షణక్రి
యా- యద్వాఅవనేనిజాత్స్వతంత్రాజ్జగదవనగుణాత్-
అనేనబ్రహ్మరుద్రయోస్సృష్టృత్వసంహర్తృత్వేతదధీ
నేఇతిద్యోత్యతే. తథాబ్రహ్మణోవచనం - సృజామిత
న్నియుక్తోహంహరోహరతితద్వశః ఇతి. అథాస్యైవా
పన్నిస్తారకత్వరూపావనగుణాత్ - పురాబదరికాశ్రమే
రణాయప్రవృత్తోనరసఖేన నారాయణేనసంజిహీర్షితో
రుద్రః పితుః పుత్రస్యచమధ్యం ప్రవిష్టేన చతుర్ముఖేన
బోధితశ్శరణాగతస్సర్వలోకశరణ్యేన రక్షితఇతిభారత
కథా. ప్రసాదయామాస భవోదేవంనారాయణంప్ర
భుం ఇత్యాదినాప్రవృత్తాత్రానుసంధేయా. శుద్ధసత్త్వా
శ్రయత్వాత్ శుద్ధసత్త్వమచిద్ద్రవ్యభేదః స్వసత్తాభాస
కం సత్త్వం గుణసత్త్వాద్విలక్షణం.అత్రాస్మదుక్తంపద్యం-
ద్రవ్యంషట్చైవకాలః ప్రకృతిరపిజడాతావుభౌధర్మ

భూతజ్ఞానంతచ్ఛుద్ధసత్త్వంత్వ జడమపి పరాక్ప్రత్యగీశ శ్చజీవః। అద్రవ్యంచాపిశబ్దాదికమథచగుణా శ్శక్తిసం యోగయుక్మం శ్రీభాష్యాదౌప్రమేయేవిశదమకథయత్స ప్రమాణం యతీంద్రఃఇతి. పరమసత్త్వపంచశక్తిమయవి గ్రహాఇతి- నిత్యం అమిశ్రసత్వాశ్రయత్వాద్వా. తథా శుద్ధశ్చాసౌసత్వాశ్రయశ్చేతికర్మధారయః. ఉభయ థాసత్వాశ్రయత్వంశ్రుతిస్మృతిభగవచ్ఛాస్త్రాదిషుసిద్ధం॥

శ్లో॥ ప్రఖ్యాతాశేషదేవప్రణమనవిషయత్వా త్తపోయజ్ఞకర్మస్తోమన్యూనాధికత్వప్రశమప టిమవద్దివ్యనామస్మృతిత్వాత్।బ్రహ్మాణ్యాత్వా ద్గిరీశాహుతి విధిషుజలస్పర్శనాద్విష్ణు పాదా మ్భోజాతామ్భోధరత్వాదపిసపశుపతిర్విష్ణురే వప్రకృష్టః॥ ౭

వ్యా॥ ప్రఖ్యాతేతి॥ కించప్రఖ్యాతాశేషదేవప్ర ణమనవిషయత్వాత్ ప్రఖ్యాతా అశేషాయేదేవాః బ్ర హ్మరుద్రాదయః తేషాంయత్ప్రణమనం నమస్కారః తద్విషయత్వాత్ - సర్వదేవనమస్కారః కేశవంప్రతి గచ్ఛతి॥ శృణుత్వంహివరారోహేయథానిత్యంసమా హ్యహం॥ బ్రహ్మాద్యామునయశ్చైవ తపోవిద్యాసమా ధిభిః।అర్చయంతి సదాయంవైసదాపశ్యంతిసూరయః॥ బోధాయనియ్యే - బ్రహ్మేశేంద్రాది దేవానాందోవా నారాయణఃపరః ఇతి. తపాంసిచయజ్ఞాశ్చ కర్మాణిచ

నానావిధాని తేషాంద్వంద్వః తేషాంస్తోమోగణః త
త్రన్యూనాధికత్వం తద్వ్యపా కృత్యంతస్య ప్రశమోని
ష్కృతిః తస్యాంపటిమవత్యా శక్తిమత్యాదివ్యా నామ్ను
స్మృతీయస్యసతథోక్తః తత్త్వాత్ - నియమ బాహుళ్యా
వత్సుశ్రౌతస్మార్తాదికర్మసు విహితాదధికం న్యూనం
చసర్వతః పరివర్జయేదితి న్యూనతాధిక్యంనిషిధ్యతేత
త్సాద్గుణ్యాయ - స్మృతేసకలకల్యాణభాజనం యత్ర
జాయతే, యస్యస్మృత్యాచనామోక్త్యా తపోయజ్ఞక్రి
యాదిషు। న్యూనంసంపూర్ణతాం యాతీత్యాదిభిః త
న్నామస్మరణంవిధీయతే. బ్రహ్మణ్యత్వాత్ బ్రహ్మ
ణ్యోబ్రహ్మవర్ధనఇతి రామసహస్రనామసు.- బ్రహ్మ
ణ్యోదేవకీపుత్రోబ్రహ్మణ్యోమధుసూదనః ఇతిశ్రుతిః. వి
ప్రావేదాః కేశవశ్చైకరాశిరితనీతివిదస్సర్వే. సామా
న్యవాస్తువిధానేచ - బ్రాహ్మణశ్రేణిసంబంధత్వేన వి
ష్ణ్వాయతననిర్మాణాచారప్రసిద్ధిః. కించ గిరిశాహుతి
విధిషుసతీషుకర్మకలాపేజలస్పర్శనాత్ ఆచమనవిధా
నాత్ ఉపస్పర్శఆచమనం అపఉపస్పృశ్యేతి ఖండకా
రః. వాయుపురాణే దక్షః - యస్మాత్త్వంమత్కృతా
క్రూరఋషిణా సంహృతవానసి। తస్మాద్యజ్ఞేసురైస్సా
ర్ధం నత్వాంయక్ష్యంతుబ్రాహ్మణాః ॥ హుత్వాహుతిం
తవ క్రూరామపస్పృశ్యంతుకర్మసు ఇతి. రౌద్రరా
క్షసపైతృకేస్పర్శే అపఉపస్పృశే దిత్యాపస్తంబః.

స్పృష్ట్వారుద్రస్యనిర్మాల్యంసహసైవాప్లుతశ్శుచిఃఇతిచం
ద్రికాయాం. విష్ణుపాదాం-భోజాతాం భోధరత్వాత్
స్పష్టంచైతదీశ్వరసంహితాయాం - తదంబుపతితందృ
ష్ట్వా దధారశిరసాహరః। పావనార్థంజటామధ్యేయో
గ్యోస్మీతివిచింతయన్ ఇతి. కేచిద్గంగాన్యా విష్ణుపద్యన్యే
తివదంతి. తన్నిరాసార్థంపాద్మవచనం- సర్వేశ్వరో
హరిర్విష్ణుర్ద్వితీయ్యం పాదముత్తమం। దివిప్రసారయా
మాసబ్రహ్మలోకాంతమచ్యుతః ॥ శ్రీపాదందేవదేవస్య
దృష్ట్వాసంభ్రమచేతసా। ధన్యోస్మీతివదన్బ్రహ్మా గృహీ
త్వాస్వకమండలుం॥ భక్త్యాసంక్షాళయామాసతత్రసం
స్థితవారిణా। అక్షయ్యమభవత్తోయం తస్యవిష్ణోఃప్రసా
దతః॥ తత్తీర్థంమేరుశిఖరేపపాతవిమలంజలం. తత్రై
వ - తాందృష్ట్వామేరుమధ్యాత్తు ప్రవహంతీం వరాన
నే। ఆత్మనః పావనార్థాయ శిరసాతామధారయం॥
తదిదం శ్రీనృసింహోత్తరతాపనియ్యాదౌస్పష్టముక్తం
ద్రష్టవ్యం. అద్యాపియత్పాదనఖావసృష్టం జగద్విరించో
పహృతార్హణాంభః। సేశంపునాత్యన్యతమో ముకుం
దాత్కోనామలోకే భగవత్పదార్థః॥ తర్హి - భవాం
గవతితంతోయం పవిత్రమితిపస్పృశుః ఇతిబాలకాండో
క్తివిరోధః కథమితిచేదుచ్యతే - తత్రనభవాంగస్యతత్ప
విత్రతాహేతుత్వం కింతుగంగాయా ఏవభవాంగపవిత్రీ
కరణహేతుత్వం. తత ఏవ- హరస్యగాత్రసంస్పర్శాత్ప

విత్రత్వముపాగతా ఇత్యత్రాపిస్పర్శనేన పరపవిత్రీక
రణాయోపాగతేత్యర్థః. పశుపతిత్వంత్రిపురవిజయప్రా
ర్థనాయాం వరదానకృతం - పశుపతిరసానీతిశ్రుతిః-
పాశుపతేసిద్ధాంతే - పత్యుః పశుషుసాధుత్వం కాలా
గ్నిరుద్రోప నిషత్ప్రతిపాదితమపిసూత్రకృద్భాష్యం. ప
శుపతిమతైకదేశః షట్పంచాశత్తదాగమప్రథితః। సప్ర
మాణలింగశ్చైవశివః కేశవవంచితఃపరంభావ్యః॥ గోమ
ఖాద్యాస్సిద్ధాఃకపాలపాణిప్రకల్పితేసమయే। గుణ్యాగు
ణాఆదిదేవఃముక్తిఃపరకాయకామరూపగమః। భూతవిక
లతాప్రళయఃభూతపరిపాకమేళనంసృష్టిః। తత్పరిణామ
సుఖంస్వర్గః తదపాకమేళనాఘమిహనరకః॥ భూతా
నీత్యామననంప్రత్యక్షోభ్రాంతపార ఇతి. శాస్త్రంచా
ర్వాకమిదమవైదికం ఏకాయననామ్నానిర్మితం గురు
ణా। సౌత్రాంతిక సౌగతవైభాషికమాధ్యమిక భేదతో
బౌద్ధాః॥ బహుధావస్థంనిత్యంప్రవాహతోజ్ఞానమేవత
త్రాత్మా। ఏకావస్థంశుద్ధంజ్ఞానంముక్తిఃపరమాత్మతా
నైవ॥ హింసాభావపురస్సరపురుషార్థసాధనంతథా
జైనం- ఇతిపాశుపతాదితామసనిరాసస్తుపత్యురసామం
జస్యాదితిసూత్ర కృతైవకృత ఇతి నేహప్రతాయతే. వి
షల్ వ్యాప్తావిత్యస్మాద్ధాతోర్వేవేష్టీతివిష్ణురితి వ్యాప్తిశీ
లతా. శ్రీపరాశరేణతు విశధాతోః ప్రవేశనాదితి అం
తః ప్రవేశోభ్యధాయి. ఉభయానుగ్రాహికాశ్రుతిః-అం

తతఃప్రవిష్టశ్చాస్తా. అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థితః ఇత్యాదికాః వాసుదేవః పరమఇతినామ- విష్ణోర్నుకం వీర్యాణిప్రవోచంయఃపార్థివాని విమమేరజాగ్ంసీత్యామ్నాయతే. రుద్రకాలాంతకాద్యాశ్చసమస్తాశ్చైవజంతవః। చతుర్ధాప్రళయాహ్యేతాజనార్దననవిభూతయః ఇతిపరాశరః. కారణవాక్యేషు- ననన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః ఇత్యాదిషు శివాదిశబ్దాః సదాదిశబ్దాశ్చసామాన్యవిశేషాకాంక్షాయుతాః. విశేషేపర్యవస్యంతిశబ్దేనారాయణాహ్వయే ఇత్యుక్తరీత్యావిష్ణుప్రకృష్టత్వమేవజ్ఞాతం. అపిశబ్దాత్పురుషోత్తమత్వ పుండరీకాక్షత్వాదయః ప్రకర్షహేతవః. వృత్తనామప్రస్థరాః భగశబ్దస్యాకారాంతత్వేనసహోక్తషష్ఠ్యంతదేవశబ్దవిరోధః॥ ౭॥ * * * * *

అవతారికా.— ఏవంత్రివిష్ణురమాస్యమూర్తిర్దశరథతనయస్థాపితారాధితత్వాద్బహుపురాణేతిహాసప్రసిద్ధవైభవస్యాస్య కథంనప్రకృష్టత్వ మిత్యాశంక్యతదారాధనాదిసర్వం వరదానకృతమితిసమాధత్తేత్రయోదశభిర్దూషణైః వాల్మీకిరితిద్వాభ్యాం సోత్తరశ్లోక పదార్థాభ్యాంఘంటాకర్ణఘనాశాదిత్యంతాభ్యాం॥

శ్లో॥ వాల్మీక్యప్రోదితత్వా ద్గిరిశనుతి గిరాం
తామసత్వాచ్చకాశ్యాంరామాఖ్యాన్మంత్రజా
పాదపిచహనుమతః పుచ్ఛరోమేశ్వరత్వాత్ ।

ప్రేత్య తమోనిష్ఠాహితాః స్మృతాః ఇతి. కాశ్యాంరా
మాఖ్యామంత్రజాపాత్. అత్రప్రణవఏవ తారకమంత్ర
ఇతి స్కాంద కాశీఖండవచనం సాత్త్విక ప్రమాణవిరుద్ధ
త్వాదనాదృత్య - శ్రీరామాయనమః కాశ్యాంజజాపప
రమేశ్వరః ఇతిప్రక్రమ్య యేలభంతే షడక్షరమితి చార
భ్య జపంతోమంత్రసిద్ధాస్సూరిరితి నిగమయ్యాస్పష్టమాహ
రామోపనిషత్. తాదృశానాంరుద్రసారూప్యమపిక్రమ
ముక్తిపక్షాశ్రయణేన విష్ణుసారూప్య ద్వారాముక్తిదమి
తి నకశ్చిద్విరోధః. హనుమతః పుచ్ఛరోమేశ్వరత్వాత్.
దూతోరామస్యవానరః దాసోహంకోసలేంద్రస్యేతిప్ర
సిద్ధస్యపుచ్ఛరోమభిః కల్పితేశ్వరలింగత్వాచ్చ. అత్రపు
రాకిలయజ్వనాధర్మతనయేన యజ్ఞవాట విశుద్ధ్యర్థం
పురుషమృగానయనాయ ప్రేషితోభీమసేనో మధ్యేమా
ర్గం విదితవృత్తాంతేనహనుమతా తన్మృగవేగప్రశ
మనోపాయంవిధిత్సునార్పితానిపుచ్ఛరోమాణ్యాదాయ
పురుషమృగేణకృతసంకేతః పురతోధావన్ తదీయామ
హావేగవిళంబాయరోమభిరేవలింగానితత్రనిర్మాయావిలం
ఘితతత్పూజాదికమతివేగేనసమాగతం తంయోగీయశా
లామనీనయదితిభారతకథాప్రసంజనియ్యా. యుక్త్యాయు
క్తంయుక్త్యంతరేణప్రమాణేనదూషయతి-స్వకృతసేతు
పరిత్రాణాయపరిజనస్య - హస్తేక్షమాలాప్యాదిరామత
త్వంజిహ్వాగ్రభాగేవరరామమంత్రం । యస్మస్తకేకేశవ

పాదతీర్థేనం శివంమహాభాగవతంస్మరామీతి విధయాప్ర కారేణ ప్రతిష్ఠాపనాత్. రక్షోహత్యాంఅదోషాత్ దోషాభావాత్. మోదేతసాధురపివృశ్చికసర్పహత్యేతి వద్దుష్టనిగ్రహాస్యవిహితత్వాదితిభావః. స్వయంతీర్ణః పరాన్తారయతీతిలోకన్యాయంప్రాదయేనిధాయాహ - గిరిశకృతనిజబ్రహ్మహత్యానిరాసాదితి - పురాకిలమహాదేవోమహత్యాబ్రహ్మహత్యయా। కపాలీసన్మహాకాలం చరన్మాధవమాశ్రితః॥ తత్పత్న్యాశ్రుతమహాలక్ష్మ్యా భిక్షయాకరదత్తయా। విమోచిత ఇతి ఖ్యాతేశ్రీరామపర సంహితా ప్రయాగ మాహాత్మ్యేపి ప్రమాణమిహ దృశ్యతే॥ ౩॥ ... ... *

శ్లో॥ కండూర్న్వాంగూర్వ్రియాగాదికనగర
మహాపావనాశాదిదేశాదిష్వీశానేనహత్యాని
వహావిహితయేస్థాపితారాధితత్వాత్। గౌరీ
శేష్వాసథంగాదథ రఘుపతిసందర్శితాద్వై
శ్వరూప్యాత్కృశ్యాఃకృష్ణేనదానాదపినపశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౪॥ ... *

వ్యా॥ కండూర్ణాంగూరితి॥ అథ- నందాదీవనఘట్టనతేనమహాకారుణ్యరక్తాంబర శ్రీనారాయణపూరుషోత్తమపతిశ్రీరత్నకూటాధిపాన్। వైకుంఠేశ్వరమాధవాచకమలానాథంచగోపీపతిం సౌమ్యైకాదశ నాగపుర్యధిపతీన్సార్ధంకలిధ్వంసినేతి తత్ప్రతిష్ఠాపితాన్ ప్రమా

ణయతి - తిరుక్కండూరితి భాషాంతరేణ కశ్చిద్వ్యపదే
శః. తిరుణాంగూరితిచ. తథాప్రయాగాదికంప్రసిద్ధం.
మహాపాపనాశాదిదేశః. కపాలమోచనస్థానంచ. తేషాం
ద్వందః. తేషుమాహాత్మ్యానాం నివహస్తస్య విహతయే నా
శాయ రుద్రేణస్థాపితశ్చాసావారాధితశ్చేతి కర్మధార
యః తత్త్వాత్ - స్థాపితత్వాదారాధితత్వాచ్చేత్యర్థః.
తదేతత్సర్వం ప్రయాగమాహాత్మ్యాదౌప్రసిద్ధం. రుద్ర
ధనుర్భంగాచ్చ - హరధనురసౌవల్లీభంజంబభంజచ మైథి
లీతిభట్టారకః. రఘుపతినాసందర్శితాద్విశ్వరూపా
త్ - మన్వంతరసహస్రంతుపూజితో రఘునందనః। భర్గా
యభగవాన్ స్వీయ్యంవిశ్వరూపమదర్శయదితి. కాశ్యాః
కృష్ణేన కాశీకేశవనిర్మితేతినిర్మాత్రా కేశవేన రుద్రా
యదానాత్. ఆనందనేపుణ్యక్షేత్రే సంప్రతిష్ఠాప్య కేశ
వం। బ్రహ్మేతన్నామతః కాశీసంజ్ఞయాసంజ్ఞితంపురం॥ కే
శవేనాభ్యనుజ్ఞాతో విశ్వనాథాయదత్తవాన్ ఇత్యాదిపు
రావిదోవదంతి. తతోవిష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౪ ॥ *

అవతారికా—. అత్రదశరథతనయస్థాపితారాధితత్వాత్
ఇత్యత్ర అపి నమకముఖై రాఘవారాధితత్వాదితిపాఠే
తుతదియ్యంపద్యద్వయంచవ్యాక్రియతే॥ ... *

శ్లో॥ విద్యారణ్యోజ్ఝితత్వాన్నమకచమక
యోర్వేదభాష్యే తదర్థవ్యాఖ్యానాద్ధతుయాగే
హరచకితసురోదీరితైస్తత్స్తుతిత్వాత్ । వి

ష్ణావామ్నాయవాచామపి సకలగిరాం ముఖ్య
వృత్తేశ్చతస్మిఞ్ఛంభోర్నామప్రయోగాత్క్వ
చిదపిచమకేవిష్ణుశబ్దప్రయోగాత్॥ ౫ ॥ *

వ్యా॥ విద్యారణ్యేతి, తేనైవేతి, అష్టదూషణం. విద్యారణ్యేనవేదభాష్యే నమకచమకయోస్తదర్థవ్యాఖ్యానేనోజ్ఝితత్వాదనుక్తత్వాత్, ఇష్టకాశ్చితయస్సర్వాశ్చతుర్థతుసమాహితాః। రుద్రాధ్యాయేవంచమేతుచిత్యగ్నాహోమఉచ్యతఇతి రుద్రోవాఏషయదగ్నిరితినమకబ్రాహ్మణం. వసోర్ధారాంజుహోతీతిచమకబ్రాహ్మణం. ఘోరతనోశ్శాన్తిః శివతనోశ్శాన్తిశ్చ. ప్రకారాంతరేణసమాధత్తే - దక్షయాగేహరభీత సురేరితస్తుతిరూపత్వాచ్చ. తయోర్భీతసురస్తుత్యార్థనిశ్చయఇతి భావః. వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్యఇతిగీతోక్తమాహ. ఆమ్నాయవాచామస్యాసాంగిరాంవిష్ణుముఖ్యవృత్తేః తస్యసర్వశబ్దవాచ్యత్వాచ్చ. క్వచిదపిచమకే శంభోర్నామ్నామప్రయోగాత్. అగ్నావిష్ణూ ఇత్యత్రవిష్ణుశబ్దప్రయోగాత్సఏవప్రకృష్టః॥ ౫॥ ... ... *

శ్లో॥ తేనైవన్యాయరీత్యానపరికరహరేఃప్రాథ్యభావాభిధానాద్బాహుళ్యాదేవమాద్యైశ్శ్రీ
రనఘరఘుపతేరేవసంసేవ్యతోక్తేః। మాహిం
స్సీమాంచధన్వేత్యపి నమకగిరాఘోర రూప

స్వశంభోర్మణ్ణోస్తుల్యోక్తిసిద్ధేరపి నపశుపతి
ర్విష్ణు రేవప్రకృష్టః॥ ౬॥ ... *

వ్యా॥ తేనైవేతి॥అన్యథావ్యభ్యూపేత్యాహ-సర్వ
త్రప్రసిద్ధయాన్యాయరీత్యా తేన రుద్రేణైవసపరికరస్య
హరేః ప్రార్థ్యణభావస్యాభిధానాత్. సర్వత్రహీఇష్ట
దేవతాస్సాంగాస్సపరివారా ఆరాధ్యంతే. కించ భా
హుళ్యాదేవమార్ద్వైరనఘస్య తదిష్టదేవస్య రఘుపతేరే
వసంస్తుతస్య సేవ్యత్వే నోక్తత్వాత్. మాహింసీర్ధణ్ణ్వ
ముంచేత్యాది-పురుషంజగత్ప్రమురించ ధన్వనస్త్వముభ
యోరిత్యాదివమకవాక్యేన ఘోరరూపస్యశంభోర్మన్య
నామక దేవభేదతుల్యతోక్తిసిధ్యా నపశుపతిర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టఇతి॥ తామసోద్రిక్తరుద్రోగ్రతా శాంత్యర్థాణభి
షేకప్రశంసానమకే. చమకేతుతత్ఫలం ఏకఏవరుద్రో
నద్వితీయాయతస్థఇతి ప్రాకరణిక మావిరుద్దైశ్వాకారప
రం, అథర్వశిరసిప్రోక్తం శివకారణత్వం తత్రైవసోంత
రాదంతరంప్రావిశదితి అంతర్యామి నారాయణపరత్వ
దృష్ట్యోక్తం. తథాచపరమాచార్యాః-ప్రస్తుత్యరుద్రవపు
షః పురుషోత్తమస్యవిద్యామథర్వశిరసీరితమంగమస్య। భ
స్మప్రసక్తమితరత్ర నచాస్య యద్వత్సౌత్రామణిప్రకర
ణోక్తసురాగ్రహస్యేతి॥ హరివంశాదా అహందాసస్య
మేభూత్వా, అహంత్వంసర్వగోదేవత్వమేవాహంనసం
శయః। ఆవయోరంతరంనాస్తిశబ్దైరర్థైర్జగత్పతే ఇ

త్రైలోక్యనిర్దేశః. అత్రైవ-ఆదిస్త్వం సర్వభూతానామి
తి కృష్ణస్యైవ సర్వకారణత్వాభిధానాత్ సర్వస్య కార్య
త్వసిద్ధేశ్చ కార్యకారణభావనిబంధనో జ్ఞేయః - ప్రపంచ
జగత్పత ఇతి సంబోధనస్వారస్యం. త్వదుపాసా జగన్నా
థ సైవాస్తు మమ గోపతే । యశ్చ త్వాం ద్వేష్టి భో దేవ స
మాం ద్వేష్టి న సంశయః. ఇత్యాదేరర్థస్తు- త్వదుపాసా
త్వదారాధనక్రియా సైవ మమ స్యాత్ - కింకరస్స్వామ్యం ని
రంతరమితివత్ కైంకర్యాభ్యర్థనం. యద్వా త్వత్కృతో
పాసనా మమాస్తు మద్గౌరవాయ మాముపాస్వేత్యర్థః. మా
మారాధయ గోవింద వరం మత్తో గృహాణ చ । యేనాహం
సర్వభూతానాం పూజ్యాత్పూజ్యతరో భవం ఇత్యుక్తేః.
అథవా త్వదుపాసైవ మమ భవతి. న తు పార్థక్యేనోపా
స్తిః. స్వామిని పూజితే యతో భృత్యోపి పూజితస్స్యాత్-
స్వామిద్వేషే భృత్యద్వేషోప్యర్థసిద్ధః. త్వద్విస్తరాయ
థా దేవా అహం భూతపతిస్తథా । అద్య మే మకుటారూ
ఢం త్వత్పాదాబ్జమిదం ప్రభో ఇత్యాత్మదాస్యం తత్స్వా
మ్యం చ స్వయమేవోక్తవాన్. నామాని తవ గోవింద యాని
లోకే మహాన్త్యపి । తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా
విచారణా. అస్యార్థః-తవ నామాన్యేవ మమ నాత్ర సన్దేహః
స్వామినామ్నాం భృత్యగామిత్వాదిత్యలం విస్తరేణ॥ ౬॥

శ్లో॥ ఘంటాకర్ణాఘనాశాత్సు మహతి హారి
వంశే విరించిస్మరారి స్కందానాం శౌరివంశే

క్రమజనికథనాత్కేశవస్తోత్రమధ్యే। తజ్జాతస్యా
భిధానాత్తదనుపురభిదా తత్పదాంభోజ పాం
సోర్మూర్ధ్ని సంధారితత్వా త్సుతవర భజనా
యోగ్యభావాచ్చ పాత్రాత్॥ ౭॥ ... *

వ్యా॥ ఘంటాకర్ణఘనాశాదితి ॥ త్రయోదశా
ర్ణస్తుఘంటాకర్ణాఖ్య రాక్షసకృతా ననేకాన్బ్రహ్మ
వధాన్నరమేధానివాంగీకృత్య తమవతిస్మేతి హరివంశా
దావభివ్యక్తేః. అథ- శౌరేః కైలాసయాత్రాప్రవృత్తముది
తతయాభీష్ట సంతానదానాదితియచ్చోక్తం. తదష్టభిర్ఘూ
షణ్ణైద్వాభ్యాం శ్లోకాభ్యాంప్రతిక్షిపతి. సుమహతీతి.
బ్రహ్మరుద్రస్కందానాం మహతివ్యాసామ్నాయత్వాత్
పరమప్రమాణే హరివంశే కృష్ణవంశే క్రమేణ జనికథ
నాత్. తథాప్రథమాధ్యాయే- భగవాంశ్చతుర్భుజఇతివ్యా
ధయాలమాశ్రితన్నాభిజాత మవగచ్ఛచతుర్ముఖంచ। త
స్మాచ్చ పంచవదనోజనిషణ్ముఖోస్మిన్ వ్యాసాధికావయ
వతో హరివంశధర్మాః ఇత్యనేన హరస్యహరిపౌత్రత్వం
వ్యక్తం. కేశవస్తోత్రమధ్యే తజ్జాతస్యాభిధానాదితి. త
త్రైవఅధ్యాయత్రయేణస్తుత్వా స్వపుత్రత్వ సూచకం
కేశవనామనిర్వచనం స్వయమేవా వోచత్. తన్నిరుక్త
ముక్తం. తదనుసారేణ శ్రీకృష్ణపాదపద్మపాంసోః మూ
ర్ధ్ని ధారితత్వాత్- కించ పౌత్రాత్పుత్రార్థవరస్యా యో
గ్యత్వాత్- నహిపితామహాయపౌత్రః కర్మకౌశలముప

దిశతీతి తద్భుజనంతద్ద్వారవామె త్యవగంతవ్యం. తత్రైవ - దేవేషుమాంసుపూజ్యార్థేం త్వయాకృతమిదంమమ। అద్యమేమకుటారూఢం త్వత్పాదాబ్జమిదంహరె ఇత్యుక్తం. భారతేచ-పార్థోపనీతంమధుసూదనస్యపాదారవిందార్పితచిత్రపుష్పం। దదర్శగంగాధరమౌళిభాగేబభూవవీరఃకృతనిశ్చితార్థః॥ ౭॥ ... *

శ్లో॥వారాహోద్యుక్తరీత్యాస్వకలితవరనిర్వాహహేతో స్తథైవానుష్ఠానా ద్వృద్ధదేవార్చనవిధిషమనుష్యావతారెష్వదోషాత్ । తాదృక్పాదాబ్జధూళీ భరణజుషిహరే మూలభూతే ముకుందస్యాత్యాధిక్యాదనాదేరపినపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౮॥ ... ... *

వ్యా॥వారాహేతి॥ వరాహపురాణోక్తరీత్యా వారాహే।రుద్రగీతాయాం- మత్తోన్యభూతాత్వాభవానేవంమామారాధయకేశవ । మాంభజస్వచదేవేశవరంమత్తోగృహాణచ ॥ యేనాహంసర్వభూతానాంపూజ్యాత్పూజ్యతరోభవం॥ ఇత్యుక్తేనహరిణా - దేవకార్యావతారేషుమనుష్యత్వముపేయివాన్। త్వామేవారాధయిష్యామిమమత్వంవరదోభవఇత్యుక్తరీత్యాస్వకలితవర నిర్వాహహేతో స్తథైవాచరణాత్.అపిచ-వృద్ధానాందేవానాంచార్చనవిధిషు- వవందేచరణౌపితుః, బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్కృత్య. మనుష్యచేష్టామాపన్నః క్వచిదేవపలాయనం, బి

భక్తిం క్వచిదాజ్ఞప్తః పీతకోన్మానపాదుకా మిత్యేవం రూపేషు మనుష్యజాతిచరితేష్వదోషాత్. తాదృశః మనుష్యత్వేనావతీర్ణస్య విష్ణోర్యః పుత్రార్థం తాదృశః ఇహ పాదాబ్జధూళీ భరణజుషి మూలభూతే హరౌసతీత్యర్థః. పాదేనకమలాభేన బ్రహ్మరుద్రార్చితేనచ । పస్పర్శ పుండరీకాక్షః ఆపాదతలమస్తకం ॥ ఇతీశ్వరావతారాశ్వత్థామాస్త్రోపహత పరీక్షిత్ప్రాణ నసమర్థం మేతాదృశపాదాబ్జమేవ అవశిష్యతే. న కేవలం హరివంశే. అన్యత్రాప్యేవముక్తమితి ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం పునరుక్తిః. ముకుందస్యాత్యాధిక్యాత్ అనాదేరితిభావప్రధానో నిర్దేశః. విష్ణోరనాదిత్వే నతథోక్తం. ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశాన ఇతి. ఆనుశాసనికే మోక్షధర్మే- ప్రజాపతించ రుద్రంచాప్యహమేవ సృజామి వై । తౌ తు మాం న విజానీతో మమ మాయా విమోహితావితి అతో పి ష్ణోరేవ ప్రకృష్టఇతి॥ ౮ ॥ ... ... *

అవతారికా.— నేత్రేణ స్వేన సాకం దశశతకమలైర్విష్ణునాపూజితత్వాత్తస్మై చక్రప్రదానాదపి చేతి వరాహపురాణ పూర్వఖండోక్త ప్రసిద్ధ్యా కథమేషః ప్రకృష్ట ఇత్యాశంక్య పూర్వోక్తైదర్థోత్తరత్వేపి ఏతస్మిన్ చక్రానాదిత్వప్రతిపాదక శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసప్రకోపో పరోధుర్వార ఇతి ప్రతిబంధ్యా పంచభిః సమాధత్తే ॥ *

శ్లో ॥ పూర్వంచక్రస్యసత్త్వాద్ధరిభజనకృతా
హేమపుష్పైస్సహస్రైశ్శ్యాలార్థం శూలి
నైకప్రసవసమనిజచ్ఛిన్ననాసార్చితత్వాత్। చ
క్రాచ్ఛ్యాలాయుధాస్త్రైరపి మయకరతోఽగ
స్త్యసత్సంహితోక్త్యాచక్రత్రాసాద్ద్రితత్వా
దపినపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౯॥ *

వ్యా ॥ పూర్వంచక్రస్యసత్త్వాదితి- జలంధరాసురవధాత్పూర్వంచక్రస్యవిద్యమానత్వాత్ ఆదివైకుంఠాదీనాంవిగ్రహేష్వితి శేషః ఏతచ్చ ఋగ్వేదాష్టమానువాకతృతీయాధ్యాయాదౌ యజుర్వేదారణ్యాదిప్రశ్నైకాదశానువాకే సామవేదోత్తర ఋజ్నవమాధ్యాయే చస్పష్టం. వరాహపురాణోత్తర ఖండమపి శంఖచక్రానాదిత్వమవదత్. పూర్వఖండోక్తంతు - పంచజనవధసమయోపాత్తపాంచజన్యాదంతవదవతారాంతరపరమితి మంతవ్యం. హరిభజనకృతా శూలినా శూలాగ్ధం చంపకసహస్రపూజావసరేఽనేనచంపకప్రసవేనైకేనసమానజాతీయాచ్ఛిన్నాచయానాసా తయార్చితత్వాత్. తథోక్తంపాంచరాత్రే- చాంపేయపుష్పసాహస్రైరర్చయన్ శంకరోహరిం। ఏకద్వైకప్రసూనార్థంస్వనాసామచ్ఛినత్స్వయం ॥ దృష్ట్వాతద్భక్తిమతులాం హరిఃప్రీతోవరందదౌ। లబ్ధలింగౌచపూజ్యౌచభూయాస్తాందంపతీయువామితి॥ కించ అగస్త్యసంహితోక్తరీత్యా చక్రాదారాధి

తాచ్ఛాలస్యావాప్తేఃఅన్యత్ర మయకరతోమయోరాత్తు సశిల్పితస్మాచ్ఛాల నిర్మాణప్రసిద్ధేశ్చ. నిన్యేవన్యేవకాశీదవశిఖిజటిల జ్యోత్స్నామేనచాహం కృత్వావృత్యావిలిల్యైశలభసులభయా యత్రచిత్రప్రభావే। రుద్రోవ్యాఘ్రేదుణహిత్రానహగహనగుహాం యద్భయాదభ్యయాసీద్ధిశ్యాద్విశ్వాచిణతోవ శ్శుభమనిశభృతంశౌరిషేతిప్రతాపః ఇతిసుదర్శనశతకోక్తరీత్యాచక్రత్రాసాద్ధృతత్వాత్ నపశుపతిఃప్రకృష్టః. అగస్త్యసంహితాయాం-శస్త్రిరాజంసమారాధ్య సంహితాణజగతాంస్వయం । సఏవదత్తవాణ్ శ్యాల్లఙ్క్ష్యవర్యాసహితోమహా । తస్యైవాజ్ఞాం పురస్కృత్య చరాచరగురోరహం । కల్పాంతేసంహరిష్యామితథాతచ్ఛవిభాగతఃఇతి॥ ౯ ॥ ... ... *

అవతారికా.— అథయచ్చోక్తంకందర్ప ధ్వంసకత్వాదితి తత్పుష్పేష్వసప్రణీతాదితి శ్లోకోక్తైశ్చతుర్భిః ప్రక్షివతి ॥ ... ... *

శ్లో॥ పుష్పేష్వసప్రణీతాదపిచపురభిదఃపౌ
రుషాధాణవశేషాత్కృతిణ శ్రీకామకామాతు
రహారవిగళత్స్వారదౌఘప్రవాహాత్। దంపత్యో
రాత్మదాసాయితభృగువిహితా ల్లింగవిచ్ఛేద
నాచ్చానంగప్రధ్వస్తభావాదపి నపశుపతిర్విష్ణు
రేవప్రకృష్టః॥ ౧౦॥ ... ... *

వ్యా॥ పుష్పేషావితి - పుష్పేషౌసోమదనః పుష్పధన్వాపిపినాకపాణిధైర్యాద్రివజ్రపాణిరితి ధనుఃపాష్పంమార్దవిత్యాది క్రియాసిద్ధిస్సత్త్వేభవతిమహాతాంనోపకరణైరితిమహిమోక్తిః. తేనప్రణీతాదర్ధనార్యాత్త్రిపురభిదఃపౌరుషార్ధావశేషాదర్ధనారీశ్వరత్వాత్ ప్రత్యక్షసిద్ధంచైతత్. కీర్తిఃశ్రియంకామయతఇతి కీర్తిశ్రీకామః సచాసౌకామశ్చ తేనాతురఃపీడితోహరః తస్మాద్విగళితః స్ఖలితః పారదౌఘస్య పాదరసరాశేః ప్రవాహాత్. రసస్సూతశ్చపారదఇత్యమరః. రసగంధకయోరుద్రరుద్రాణీవీర్యత్వమాయుర్వేదేప్రసిద్ధం. కీర్తిసంపదపేక్షయా శూరాః ప్రాణేష్వనాదృతాభవంతీతి మదనోపిహరవైరాగ్యవారణప్రహారం విధాయ కీర్తిశరీరస్సన్నాస్తఇతి. అపిచ దంపత్యోః శ్రీశ్రీశయోః ఆత్మదాసాయితేనభృగుణావిహితాద్దంపత్యోశ్శివయోః లింగవిచ్ఛేదనాత్. శంకరశ్ఛిన్నలింగస్తుకాననేవిచచారహ ఇత్యాదికముక్తం. అనంగేనప్రధ్వస్తభావాత్ కామాతురచిత్తత్వాచ్చ. అద్యాపివశీకృతసకలసురాసుర నాయకస్య కుసుమసాయకస్య నిష్ఠాసితహరశరీరార్ధపౌరుషస్య శ్రీకుమారస్యమారస్య పౌరుషంశృంగారశాస్త్రేషు వర్ణయంతీతి నవకుపతిః ప్రకృష్టః. నారాయణః పరఇతిశ్రుతేః ॥౧౦॥ ... ... *

అవతారికా.— అథ గరళకబళనాదితి యదభాణి తదనభిజ్ఞఫణితమితి నిరాకరోతి పంచభిస్తోత్రేత్యాదినా.

శ్లో॥ స్తోత్రప్రీతాతిశుభ్రాకృతి దనుజభిదుచ్ఛి
ష్ట హాలాహలాణుస్వీకారశ్యామభావాద్గిరిశగ
ళభువః కేశవేనైవ పూర్వం । అస్తోకక్ష్వేళ
భుక్తైరఖిలనిజవపుఃకృష్ణతాసూచితత్వాత్తా
త్పర్యాధ్యానోపరోధాదపి నపశుపతిర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టః॥ ౧౧॥ ... ... *

వ్యా॥ స్తోత్రప్రీతేతి- స్తుతిసంతుష్టశశివర్ణచతుర్భుజేన ఉచ్ఛిష్టంభుక్తోర్ఝితం యద్విషంతస్య షస్మాత్రస్వీకారేణ గిరిశగళభువః శ్యామభావాత్. కణ్వశాఖాయాం కాత్యాయనసూత్రేషు వాయోఃకుక్షౌ విష్ణోర్దేహే గ్రీవాయాంరుద్రస్య సరుద్రోభవతిననీలవర్ణోభవతిన నీకంఠోభవతీతి. కేశివిషస్యపాత్రేణ రుద్రేణాపి పిబత్స్నేహేతి ఋగ్వేదాష్టమాష్టకే సప్తమాధ్యాయేచతుర్వింశే వర్గే మంత్రశాస్త్రే ౧.అచ్యుతానంతగోవిందమంత్రమానుష్టుభంపరం । ఓంనమస్సంపుటీకృత్య జపన్ విషధరోహారఇతి. పురాపురారిణా పారావారనిభగరళాహరణకరణాదరభరితేనారాధితోనారాయణో హుంకారేణ తదఖిలంచుళకితం అంజలిపాత్రఏవపీత్వా కాళిమానమవాప. పురారిస్తుతత్పీతశేషమశిత్వాకంఠే కాళఇతిగరళవృత్తాంతః. తదేతత్పాద్మోత్తరఖండగారుడపురాణయో

రుక్తం. పూర్వంహారాత్ప్రాక్కేశవేనాశేషవిషభుక్తే స్తత స్తస్యాఖిలవపుర్నీలిమ్నా అఖిలవిషభుక్తేస్సూచితత్వాత్. కించతతోపితార్క్ష్యస్య గరుడస్యధ్యానంచ ఉపరోధః కంఠపవ విషనిరోధశ్చ తయోర్ద్వంద్వైకవద్భావః తథోక్తాత్తస్మాత్. కాలకూటవిషం కంఠేస్థితం జ్ఞాత్వాహారస్యచ । అంతరాత్మాహరిర్వ్యాతి హృదయం గరుడధ్వజఇతిహ్యుక్తం. విషస్యసర్పజత్వేనతన్నివారణాయగరుడధ్వజశబ్దః. ప్రసర్పతస్సర్పరాజ విషాద్భీతైస్సురైస్సహ విష్ణోఃపలాయనకథనంతు మందరోద్ధారధోపష్టంభతన్మాత్రాల్లోకదివాభీతకల్పితమితి ॥ ౧౧॥

అవతారికా.— యదవాదిదేవానాంప్రియేణకాలగర్వాపహాత్వాదితి తత్ప్రంచభినీరాచష్టే కాలస్యేతి॥

శ్లో॥ కాలస్యానశ్వరత్వాదథజగతియమస్యా
ధునాపిస్థితత్వాదారణ్యాద్యానువాకే హరప
దకథనాదష్టమాద్యానువాకే। కాలాత్సర్వా
ట్సహాయాత్పృథగపినిధనఖ్యాపనాత్తస్య మూ
ర్ధ్నాస్సత్రేశ్విభ్యాంచసంధేగపినపశుపతిర్విష్ణు
రేవప్రకృష్టః॥ ౧౨॥ ... ... *

వ్యా॥ కాలస్యేతి- రుద్రకాలాంతకాద్యాశ్చేతి జనార్దనవిభూతిభూతస్య కాలస్యానశ్వరత్వాత్. ప్రత్యక్షాగమసిద్ధమేతత్ తస్యేంద్రోపక్రమరూపేణ ధను

జ్యామచ్ఛినత్స వయమిత్యారభ్య ప్రవర్గ్యేణ రుద్రస్య శిరః ప్రతిదధాతీతి యజుర్వేదారణ్యాద్యానువాకోక్తరీత్యాస్యాపిమృత్యుమాహ. ఉపబృంహితమేతత్ బ్రహ్మపురాణే - ఇంద్రేణవజ్రిరూపేణచ్ఛిన్నంమమశిరోదధత్ । యన్నియోగాత్ప్రవర్గ్యేణ సంహితంపూర్వవత్కృతమిత్యాదినా. పశ్చ ఉత్తరకూర్మపురాణే స్ఫుటీకృతం-యథామద్భక్తశక్రస్యయజ్ఞధ్వంసఃకృతస్త్వయా।తథాహంతే శిరశ్ఛిత్వా తత్క్రతూరక్షితో మయా ॥ తతస్త్వాం ప్రార్థయామాసమామభిష్టూయపార్వతి । తదా తేన ప్రసాదేన ప్రాణాన్ లేభభవాఞ్ఛివేతి. మత్స్యపురాణేప్యేవముక్తం. అపిచ స్వారాట్సహాయాదింద్ర సహాయాత్ పృథగపిసమయేకాలాత్ తస్యహారస్యవిధనఖ్యాపనాత్ తత్రసత్రేయజ్ఞేశ్విభ్యాంమూర్ధ్నఃహరశిరసః సంధేరపి ఏతదష్టమాద్యానువాకేనోక్తం. తతోనపశుపతిప్రకర్షః. ప్రాశయిత్వామృతంపూర్వ మమరీకరణాదపి। బలివృత్రర్షితశ్శాపాదింద్రస్యపరిరక్షణాత్॥భృగుశాపాదిబాధాతో రుద్రస్యాస్యైవరక్షణాత్ । మధుకైటభభీతస్యబ్రహ్మణఃపరిపాలనాత్॥ తత్తసింహాసనారూఢశుకనిర్మితతత్వతః। రామకృష్ణనృసింహేషువైశ్వరూప్యస్యదర్శనాత్ ॥ సమస్తదేవేషూత్కృష్టోవిష్ణురిత్యేవనిశ్చయః॥ ౧౨॥ ... ... *

అవతారికా.— అథ ద్వైతేయావాసభూత త్రిపురవి
దళనాదితిప్రోక్తం పశుపతిప్రకరణం గీర్వాణేత్యాదినా
షడ్భిర్దూషణైర్నిరాకరోతి. ... ... *

శ్లో॥ గీర్వాణస్తోమదత్తస్వపశుపతివరాత్సిద్ధ
తాదృగ్రసార్థం గోరూపత్వాచ్చ విష్ణోశ్శివక
కలితజటాహ్వామతో బౌద్ధవేషాత్ । దైత్యా
రేర్ముఖ్యహేతూభవదిషు కలనాద్విష్ణుసత్వం
జరస్యప్రాగీశేనాశ్రితత్వాదపి నపశుపతిర్విష్ణు
రేవప్రకృష్టః ॥ ౧౩॥ ... ... *

వ్యా॥ గీర్వాణేతి- గీర్వాణస్తోమదత్తాద్దేవగణద
త్తాత్స్వపశుపతిత్వరూపవరాత్ పూర్వోక్తాత్త్రిపురయు
ద్ధే మయమాయాకూపస్థాపిత సిద్ధరసామృత పునర్జీవి
తాన్ హతాన్ దైతేయాన్ విలోక్య విషణ్ణేన పినాకినా
ప్రార్థితస్య గోరూపస్య బ్రహ్మణావత్సస్య రసకూ
పప్రాంతతృణాసక్త్యా దీర్ఘజిహ్వయా నిశ్శేష పీతరస
స్యః విష్ణోరేవ గోరూపత్వాచ్చ పునస్తత్రఖిన్నేన శివేనక
లితాత్ విష్ణుప్రీతయే జటాహ్వామాత్ పునస్త్రిపురా
సురపుణ్యక్షయార్థః విష్ణోర్బౌద్ధవేషాత్ అశ్వత్థాలింగన
విధాజినదేవత్వాంగీకారేణ తత్పత్నీ పాతివ్రత్య భంగా
చ్చ. పునః దైత్యారేః యుద్ధసాధనేషు ముఖ్యహేతూభవ
దిషుకలనాత్ తద్భావాత్-యస్యాత్మతాం త్రిపురభంగవి
ధావధాస్యంత్వద్భక్తితేజిత*రోపి జయీచయోభూత్.

ఇత్యాచార్యా ఊచిరే ఈశ్వరేణ విష్ణుపంజరమంత్రసాశ్రితత్వాత్ విష్ణుపంజరోపదేశో నారదీయో ద్రష్టవ్యః విష్ణుధర్మోత్తరే- త్రిపురంజఘ్నుషః పూర్వం బ్రహ్మణా విష్ణుపంజరం । శంకరస్య మునిశ్రేష్ఠ రక్షణాయ నిరూపితమితి. బలంహంతుం ప్రయాతస్య తత్తథా విష్ణుపంజరం వాగీశేన తు శక్రస్య రక్షణాయ నిరూపితమితి. కర్ణపర్వణి - విష్ణురాత్మా భగవతో భవస్యామితతేజస ఇతి. సిద్ధతాదృగ్రసార్థం గోరూపత్వాచ్చ తత్ర చార్థాంతరం సిద్ధా తాదృశీయుద్ధసామగ్రీ భారభంగురా చ యా రసా భూమిః తదుద్ధరణార్థం విష్ణోః కపిలస్య ప్రతిక్షణం నిజాంగుష్ఠోత్క్షిప్తస్య గోరూపత్వాద్వృషభరూపత్వాత్. తదా వృషభరూపేణ దధార వసుధాతలమితి॥ ౧౩॥ *

అవతారికా.— దక్షయాగేజయిత్వాదితి కక్ష్యానిరాసాయ షడ్భిః సాత్త్వికశ్రీభాగవతకథాతత్త్వముపన్యస్యతి తస్మిన్నిత్యాదినా. ... ... *

శ్లో॥ తస్మిన్ యజ్ఞే ముకుందాగమపరిభవయోః
శ్రీశుకాప్రోదితత్వాదన్యత్రోక్తోత్తరత్వాద
పిహరపరశోః ఖండనాత్తత్ప్రణామాత్। ధా
త్రే సాక్షాత్ప్రసాదాదనుదనుజభిదః కృష్ణతో వి
ష్ణుమూర్తేః కైలాసేశస్య భంగాదపి న పశుపతి
ర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౪॥ ... ... *

వ్యా ॥ తస్మిన్నితి - తస్మిన్యజ్ఞే దక్షసంబంధిని యాగే ముకుందాగమనస్య హరిణాకారేణ పలాయనరూపపరిభవస్య చ శ్రీశుకేనానుక్తత్వాత్. ఉపలభ్యాశ్రై వై తద్భగవానబ్జసంభవః । నారాయణోఽపి విశ్వాత్మా న తస్యాధ్వరమియ్యాతుః ఇతి చతుర్థస్కంధే. అన్యత్ర పురాణే తత్కథనస్య అనిశ్చితాత్మభావానాం నిశ్చితైస్సాన్యో దనాదరః ఇతిదత్తోత్తరత్వాత్. హరిపరశోః ఖండనాత్ హరేర్నారాయణస్య నరస్య పరశోః ఇషీకాస్త్రాత్ రుద్రస్య ఖండనాత్ ఖండపరశుపద వ్యాఖ్యానే సహస్రనామభాష్యే భట్టారకైః. తత్రైవ . అథరుద్ర విఘాతార్థమిషీకం వరముద్ధరన్। మంత్రైశ్చ సంయుయోజాస్మిన్ సోభవత్పరశుర్మహాన్ ॥ క్షిప్తశ్చ సహసారుద్రః ఖండనం ప్రాప్తవాంస్తదా । తతోఽహం ఖండపరశుః యతః పరశుఖండనాత్ ఇతి స ప్రమాణమాహ. తతశ్చ యజ్ఞవిఘాతానంతరం ఆగతాయ ధాత్రే స్వస్యాపి స్రష్ట్రే తస్య రుద్రస్య ప్రణామకరణాత్ తథోక్తత్వాత్ తత్రైవ. స తూపలభ్యాగతమాత్మయోనిం సదా సురేశైరభివందితాంఘ్రిం । ఉత్థాయ చక్రే శిరసాభివాదనం మహత్త్వమస్యాపి యథైవ విష్ణోః ఇతి. తతశ్చ - సందధుస్తస్య కాయేన హవ్యుపలభ్యావ శోశ్శిరః. ఇత్యుక్తశిరస్సంధానానంతరం శుద్ధ్యర్థం వైష్ణవం యజ్ఞసంతత్యై త్రికపాలం ద్విజోత్తమాః । పురోడాశం నిరవపన్ వీరసంసర్గశుద్ధయే ఇతి. అనంతరం చేత్యను

శబ్దార్థాః. తద్దనుజభిదస్సాక్షాత్ శ్రీకృష్ణతః ప్రసాదాచ్చ. తతః ప్రాదురభూద్ధరిరితి తత్రైవ. తదుపాగత మాముం త్యత్ర సర్వే సురగణాదయః । ప్రణేముస్సహసోత్థాయ బ్రహ్మేంద్రత్రిదశనాయకా ఇతి ప్రతిస్తోత్రం ప్రపంచితం. కిం చ - విష్ణోః కృష్ణతః కైలాసేశస్య భంగాత్ దశమస్కంధోక్తాచ్చ విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౪॥ ... ... *

అవతారికా.—శ్రీవిష్ణుమూర్తిభేదస్య పార్థస్యాస్త్రదానాదిత్యనుస్మృతాం కథంచిచ్ఛంకాం వారయతి పంచభిః అశ్వత్థామేత్యాదినా. ... ... *

శ్లో॥ అశ్వత్థామావతారేశ్వరపరిభవనాత్స
ర్వశక్త్యాశ్రయత్వాచ్ఛౌరేః పాదారవిందార్పి
తకుసుమచయా లోకనాదీశమౌళౌ । కామా
రేర్గౌరవార్థా చరణవిరచనా చ్ఛ్రీనృసింహే
నపూర్వంతస్యాస్త్రిస్యాశ్రితత్వాదపి న పశుపతి
ర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౫॥ ... ... *

వ్యా॥ అశ్వత్థామావతారేశ్వరపరిభవనాదితి॥ భైరవో వీరభద్రశ్చ రుద్రాప్యేకాదశాస్తథా । శతరుద్రాశ్చ దూర్వాసా విశ్వకర్మా ఘటోద్భవః ॥ ఈశానద్రోణికాలాఖ్యాస్సంయమీ మేషశంబరః। ఏతే శంభోశ్చావతారా యోనిజాయోనిజాస్మృతాః ఇతి ఈశ్వరావతారాశ్వత్థామ్నః పరిభవః శిరోమణిహరణా పాండవశావ నిరాస నిర్వీర్యకరణరూపః తస్మాత్కృష్ణస్య సర్వశక్తిమత్త్వేన

కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయమిత్యుక్తం. తదవతారపవాశ్చ
ర్యమాహ - శౌరేరితి పార్థోపనీతమిత్యాద్యుక్తం భార
తపద్యం పార్థోపాసనఫలం దర్శయతి. కామారేరితి-
శరభపరిభవముదాహరతి నృసిహ్మావతారే. తదియా
స్త్రస్య పాశుపతాదేః - ప్రయుక్తాని తదస్త్రాణి గ్రస
తిస్మ నృకేసరీతి గ్రస్తత్వాత్. న పశుపతిప్రకర్షః॥ ౧౫ ॥

అవతారికా.— అథ నరహరివిజయాదిత్యుక్త-మసమర్థం
మన్వానః తదుత్కృష్టతాం ప్రఖ్యాతేతి, శౌరేరితి, ద్వా
భ్యాం అష్టభిర్నిరాచష్టే॥ ... ... *

శ్లో॥ ప్రఖ్యాతామ్నాయభాష్యాదిషు హరి
మితివాక్యస్య విష్ణుప్రకర్ష వ్యాఖ్యానాద్బ్ర
హ్మరుద్రాదికసురహరణోదీరణాత్తన్నిరుక్తౌ।
ఆగ్నేయే తత్రపాద్మే శరభపరిభవాద్గారుడే
నారసిహ్మే కౌర్మేమాత్స్యే పురాణే బహుము
ఖకథితాత్పార్వతీప్రార్థితత్వాత్॥ ౧౬॥ ... *

వ్యా॥ ప్రఖ్యాతేతి॥ ప్రత్యయయోగ్యేష్వామ్నాయ
భాష్యాదిషు ఆదిశబ్దేన సహస్రనామభాష్య సంగ్రహః.
హరిగ్ంహరంతమనుయంతి దేవా విశ్వస్యేశానం వృష
భంమతీనామితి. అస్యార్థః- విశ్వస్యేశానంరుద్రంహరం
తంహరిందేవాఅనుయంతి. తతశ్చహరిశబ్దనిరుక్తౌ. బ్రహ్మ
ణమింద్రంరుద్రంచయమం వరుణమేవచ । నిగృహ్యహ
రతే యస్మాత్తస్మాద్ధరిరిహోచ్యతే ఇతి సర్వభాష్యేషు

కథనాచ్చ. ఆగ్నేయేచత్వారింశే ఽధ్యాయే - తమ
భ్యాశగతం దృష్ట్వా నృసింహశ్శరభం రుషా । జఘాననిశి
తైరుగ్రైర్నఖైర్నఖవరాయుధ ఇతి. పాద్మే - తతః క్రు
ద్ధో మహాకాయో నృసింహో భీమనిస్వనః । సహస్రైః
కరజైస్తీక్ష్ణైస్తస్య గాత్రాణ్యకర్తయత్ ॥ నిహతం భీమ
మత్యుగ్రం గతాసుం ద్రష్టుమాగతాః । ఋషయో దేవ
గంధర్వాః యత్ర శేతే హరోహత ఇతి. గారుడే అష్టనవ
తితమాధ్యాయే - హంతుమభ్యాగతం రౌద్రం శరభం న
రకేసరీ - నఖైర్విదారయామాస హిరణ్యకశిపుం యథేతి.
నారసింహే - నికృత్తబాహూరుశిరాః వజ్రకల్పము
ఖైర్నఖైః। మేరుపృష్ఠే నృసింహేన శరభస్సహసా ఽపతత్.
కౌర్మే - ప్రత్యేకం కరవాలేన ముఖచంచూ పుటద్వయే।
వ్యదారయన్నృసింహస్తం హిరణ్యకశిపుం యథేతి. తస్య
కంకాళకేనైవ నగాకారేణ నారద । జయకేతోద్దండ
ముచ్చంచకార నరకేసరీతి చ. మాత్స్యే శ్రీనృసింహం
ప్రస్తుత్య - యతోఽభిధాగ్నా పురా రౌద్రశ్శరభశ్శల
భాయిత ఇతి. ఏవం ప్రసిద్ధశరభపరిభవాత్. స్కాందైక
దేశోక్తనరహరిపరిభవో విరుద్ధాంశత్వాత్త్యాజ్య ఇతి భావః.
పార్వతీప్రార్థితత్వాత్ - తతస్త్వాం ప్రార్థయామా
స మామభీష్టాయ పార్వతీతి పూర్వం ప్రమాణితం॥౧౬॥*

శ్లో॥ శౌరేరన్యత్ర పాద్మే త్రిపురహర శిరో
నూపురత్వాభిధానాద్వైకుంఠా ద్యాగతేనాధ

చనరహరిణానేకహేమాసురాణాం। ధ్వంసా
త్కాలాఖ్యదైత్యప్రమథనకథనాత్స్వేచ్ఛయా చ
క్రపాణేర్భూషణయస్స్వస్థానయానాదపిన పశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥౧౭॥ ... ... *

వ్యా॥ శౌరేరితి ॥ కించాస్యత్రనృసింహసహస్ర
నామసు, పాద్మే చ, శౌరేః - ద్వాదశార్కశిరోధా
మారుద్రశీర్షైకనూపురః। అనంతాయుధదోర్దండో
నృసింహోవీరభద్రజిత్ ఇతి హరశిరోనూపురత్వాభిధా
నాత్. విస్తరస్తూత్తరకూర్మపురాణోక్తః. పూర్వం
హిరణ్యకశిపురక్తబిందుభవే హిరణ్యకశిపు యుద్ధేపా
తాళతలవాసిని ప్రబలైతల్లోకవాసి నిరాసకేచతత్రత్యై
రభ్యర్థితేన సంకర్షణస్థాననివాసినానరహరిణానేకే
షాం హేమాసురాణాం ధ్వంసాత్. పూర్వప్రసిద్ధాత్పు
నరపి కాలాంతరే కాలమూషకనామని హిరణ్యపరిచార
కేవజ్రదశనే బ్రహ్మాండభంగాయప్రయతమానే బ్రహ్మా
దిప్రార్థితేన తేనైవ నరహరిణా కాలాఖ్యః కాలమూ
షకస్యప్రమథనాత్. మత్స్యపురాణవర్ణితత్వాత్.పున
స్స్వేచ్ఛయా చక్రపాణేర్నరహరేర్నిత్యస్య స్వస్థాన
యానాత్ - విరాడంశస్స్వరాట్తస్యాప్యంశో వైకుంఠ
నాయకః । తదంశాస్తుత్రయోవ్యూహాః తదంశావిభ
వాస్స్మృతాః॥ఇతి. కించ-సర్వేషాంకారణత్వమోహ్యాది
విష్ణుః పరాత్పరఇతి.అతస్సఏవోత్కృష్టఇతి॥౧౭॥ *

అవతారికా.— మాధవేస్త్రీశరీరేణాస్తుస్సంపా
దకత్వాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టఇతిశంకాం బా
హ్యఇతి దుర్వార్తాశంసీతి ద్వాభ్యాం శ్లోకాభ్యాంషడ్భి
ర్దూషణైర్నిరాకరోతి. ... ... *

శ్లో॥ బాహ్యేస్త్రీవేషవత్త్వేనటువదవిజహ
న్మేహనత్వాదనాదేః పుంసోయోనేరభావాద్ధ
రగిరిసుతయోశ్ఛిన్నలింగత్వసిద్ధేః । గౌరీరూ
పావలోకస్ఖలిత విధిభవద్వాలఖిల్య ప్రధావ
చ్ఛాస్తుశ్చేశానరేతస్స్రుతిసహిత పదాంగుష్ఠ
దేశోద్భవత్వాత్॥ ౧౮॥ ... ... *

వ్యా॥ బాహ్యేతి॥ అనాదేఃపుంసః - దేవతిర్యఙ్మ
నుష్యేషుపున్నామాభగవాన్ హరిరితి ప్రఖ్యాతస్య పర
మపురుషస్య. నటువద్బాహ్యే స్త్రీవేషవత్త్వేపినవస్తుతో
విజహన్మేహనత్వాత్. మేఢ్రోమేహనశేఫసీత్యమరః.
యోనేః స్త్రీలింగస్యాభావాత్. హరగిరిసుతయోశ్శివ
యోః పూర్వోక్తశాపాచ్ఛిన్నలింగత్వప్రసిద్ధేశ్చ. తథా
హరిహరయో స్త్రీలింగపుంలింగాభావాత్.ఉభయమేళనే
నశాస్తుర్జన్మానుపపత్తింప్రత్యుక్త్వాప్రకారాన్తరేణవక్తుం
దృష్టాంతయతి గౌరీవివాహే తద్రూపావలోకనస్ఖలిత
విధేర్భవంతఃజాతాః యోనిసంబంధంవినా ఉత్పన్నాయే
వాలఖిల్యాస్తేషాం ప్రధావత్తత్తుల్యంశాస్తురీశానస్య వి
ష్ణుస్త్రీవేషాలోకసంభ్రాంతివిస్మృతాత్మీయ దేహాద్వగ

జితేంద్రియస్య అంగుష్ఠదేశేసముత్పత్తేః. ఏతత్సర్వంకూ
ర్మపురాణఏవద్రష్టవ్యం. ఏతేనశివస్యాజితేంద్రియతా
రూపజీవధర్మః ప్రకటితః. విష్ణ్వవతారకృష్ణదారభా
స్తుయదిమే బ్రహ్మచర్యంస్యాత్. స్వాంగాలింగేరతిర్మ
స్వాస్యదంగనాలింగనేరతిః। యస్యాంగం జగదేకస్యతస్య
రాగాదయఃకుతఇతిమునిభిరేవపరిహృతః॥ ౧౮॥ *

అవతారికా.— అథచలవార్తాశంసివాదివక్త్ర
ముత్ప్రేక్ష్యశాస్త్రజన్మాహ. ... ... *

శ్లో॥ దుర్వార్తాశంసివక్త్రోపమిత విరచి
తాశ్లేషకామార్యపానేశాస్త్రజన్మోపపత్తేర
పికిలశతసాహస్రసత్సంహితాయాం। భూ
తేశప్రార్థితాజప్రహిత సుమహితాకారమా
యాకృతస్త్రీవృత్తాంతస్యాభిధానాదపి నపశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౯॥ ... *

వ్యా॥ దుర్వార్తేతి॥ దుర్వార్తామప్రమాణా
చ్ఛలోక్తింశంసతీతితథోక్తః తస్యయద్వక్త్రంముఖంతే
నోపమితం విరచితాశ్లేషంచయత్కామార్యపానంత
త్రశాస్త్రజన్మోపపత్తేః శతసాహస్రసంహితోక్తప్రా
మాణ్యేనాహ. భూతేశేతి. భూతేశప్రార్థితోయో
జోవిష్ణుః. అజావిష్ణుహరచ్ఛాగావితినానార్థవర్గః.
తేనప్రహితానిర్మితాసుష్ఠుమహితాకారా సుమహి
తాకారాయామాయా తయాకృతస్య స్త్రీరూపవృత్తాం

తస్యఅభిధానాచ్చ విష్ణురేవప్రకృష్టః. తతశ్చ దేవాదిరక్షణలీలాకృతసుధావిభాగసమయదారుకా వనవనితావేషద్వయంఅన్యధావదతః పశుపతిపారమ్యవాదినోహస్తప్రాప్తంఫలంకంఠప్రాప్తంచ మునిశాపమహాసిచ్ఛిన్నలింగమేకమేవేతి॥ ౧౯॥ ... ... *

అవతారికా.— యత్తూక్తం భూమాలోకైరనేకైస్సతతవిరచితారాధనత్వాదమీషాం మహైశ్వర్యప్రదత్వాదితి తద్విష్ణావేవా సంవాదవిదితమితి దశభిస్సమాధత్తే కాశీతి, శంభోరితి, ద్వాభ్యాంశ్లోకాభ్యాం. *

శ్లో॥ కాశీకేదారఢిల్లీకటకబదరికాద్వారకా
ముఖ్యదేశేష్వాఖ్యాచిహ్నాధికత్వాదితరజనప
దేష్వచ్యుతస్యప్రసిద్ధేః। బాహుళ్యాదేవశైవే
ష్వపటుకరణభృత్సు ద్రకాపాలికానాం లంకే
శాక్యేషుయద్వాధునికనరకులే శ్రేయసామ
స్థిరత్వాత్॥ ౨౦॥ ... ... *

వ్యా॥ కాశీతి- కాశ్యాదిద్వారకాంతేషుముఖ్యశబ్దేనశ్రీపురుషోత్తమ శ్రీవేంకట కాంచీ శ్రీరంగ జనార్దన మధురా యోధ్యా దయో ఽనంతాః తేషుతదితరేషుచఅచ్యుతస్యాఖ్యానాం నామ్నాం మాధవ రామాదీనాంచిహ్నానాం చక్రగరుడాదీనాంచాధిక్యాత్. ప్రత్యంగముఖ్యాంకితమందిరాణీతి భాగవతే. ప్రత్యంగంచక్రం. ప్రతప్తైర్భగవద్దివ్యాయుధైర్గాత్రేషులాంఛనం। సతతం

శ్రీహరిక్షేత్రోద్ధృతమృత్స్నోర్ధ్వపుండ్రకం॥ పద్మబీజ
మయీమాలాతులసీదివ్యచూర్ణకమిత్యారభ్య- విష్ణోస్త
త్సంశ్రయాణాంహిచేతనాచేతనాత్మనాం । ఆఖ్యయా
వ్యపదేశశ్చలక్షణానిసతాంవిదుః॥ చక్రాదిచిహ్నధార
ణప్రమాణాని- సుదర్శనోపనిషది బ్రహ్మసూక్తేచ పౌష్క
రే । శాండిల్యవిహగేంద్రాదౌ ఖాండవామ్నాయఏవచ॥
బ్రహ్మాండవామనాదిత్యహరివంశేషుగారుడే । ద్రష్టవ్యా
నినిషేధోక్తిరనైకాంతికగోచరా ॥ కించశైవేష్వత్యంత
వికలకరణానాం క్షుద్రాణాంకాపాలికాదీనాంబాహు
ళ్యాత్ అపరోక్షమేతత్. అథతద్దత్త సంపదాంఅస్థైర్యం
నిదర్శయతి. లంకేశాక్ష్యేషుఆధునికానాం నరాణాంచ
కులేశ్రేయసామస్థిరత్వాచ్చ. మార్కండేయాగస్త్యగౌ
తమాదీనాంశైవ ఋషిత్వంతు. శంకరాజ్ఞానమన్విచ్ఛేది
తిగౌరవేణ తత్సోపదేశార్థమితి భాగవతాగస్త్యసం
హితయోరుక్తం॥ ౨౦॥ ... ... *

శ్లో॥ శంభోశ్చమార్కస్థిభాజఃపునరిహచవర
శ్రాత్మసారూప్యదానాద్భక్తానాంభూమిలక్ష్మీ
పతివినతికృతాంస్వస్వరూపప్రదానాత్ । నా
నాలోకప్రసిద్ధ్యాదశవదనభ్రాతృసంపత్త్యస్థి
రత్వాన్నావిష్ణోర్భూపతిత్వాదపి నపశుపతి
ర్విష్ణురేవప్రకృష్టః ॥ ౨౧ ॥ ... *

వ్యా॥ శంభోరితి - ఇహపరత్రచశంభోస్స్వసా
రూప్యప్రదత్వాత్. హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యా వితిశ్రు
తేః - భగవద్భక్తానాం హేయప్రతిభటకల్యాణగుణైకతా
నస్వరూపప్రదో విష్ణుః. తస్మాచ్చ. మమసాధర్మ్యమాగ
తా ఇతిశ్రూయతే. ప్రహ్లాదనారదపరాశరపుండరీకవ్యా
సాంబరీష శుకశౌనకగర్గముఖ్యాన్। పుణ్యానిమాన్ప
రమభాగవతాన్ స్మరామి, యేవాలలాటఫలకేలస దూ
ర్ధ్వపుండ్రాస్తేవైష్ణవాభువనమాశు పవిత్రయంతీతినా
నాలోకప్రసిద్ధః. ఆకాశేచధ్రువోహ్యసీ ద్భూమావాసీ
ద్విభీషణః। శ్రీమాన్బలిస్సపాతాళే ఇతి. విష్ణోరాదా
ర్యశాసన స్తంభాః. తస్మాద్విష్ణువ్యతిరిక్తస్యాయోగ్యత్వా
చ్చవిష్ణురేవప్రకృష్టః. ఆశ్చర్యాదభయప్రదానసమయా
దాతార్తిర్నిర్వాపణాదా దార్యాదఘశోషణా దగణి
తశ్రేయఃపదప్రాపణాత్। సేవ్యశ్రీపతిరేకఏవ జగ
తామేతావతస్సాక్షిణఃప్రహ్లాదశ్చ విభీషణశ్చకరిరాట్పాం
చాల్యహల్యాధ్రువ ఇతి. ఏతావతఃకృత్యస్యేతిషష్ఠీ. దే
వాసురమనుష్యేషుయేభజంత్యశివంశివం। ప్రాయస్తేధని
నో బ్రహ్మన్నతులక్ష్మీపతింహరిమితిదశమస్కంధచోద్యం
తత్రైవసమాహితం. శివస్యసాయుజ్య దానవార్తాతు
బ్రహ్మేంద్రసూర్యస్కందాగ్నీనాం స్వస్వసాయుజ్య
దానవత్కైలాసస్థానపర్యవసితా. కఠవల్లీప్రసిద్ధశాశ్వ
తవిష్ణుసాయుజ్యంతు - వింశత్యాగ్నీంద్రసూర్యాణాం

సప్తభిశ్శంకరస్యచ । త్రిభిః ప్రజాపతేర్భర్గో జన్మభిర్వై ష్ణవోభవేదితి క్రమాద్భవతీతి న తేషాంతుతిః. శ్రుతవిద్యాభిజాతానామపి సాక్షాన్మోక్షదవిష్ణుభక్తివైధుర్యం జాయమానకటాక్షాభావాదితిమార్కండేయభవిష్యత్పురాణవచనాని. జాయమానంహిపురుషం యంపశ్యేన్మధుసూదనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయస్సవై మోక్షార్థచింతకః ఇతి. పశ్యత్యేనంజాయమానం బ్రహ్మారుద్రోథవా పునః రజసాతమసాతస్యమానసంసమభిప్లుతమితి. ఆదిత్యపురాణంతు. సాక్షాన్మోక్షద రమాధ్యక్షత్వాగేగాతమశావం హేత్వంతరమవదత్. అవశిష్టంచతుర్థస్కంధెభృగునందిసంవాదెస్పష్టం. నష్టాచారామూఢధియో జటాభస్మాస్థిధారిణఃఇతిసంక్షేపః॥ ౨౧॥ ... ... *

అవతారికా. అథదశవిధవపుషా కేశవేనార్చితత్వాదితి పంచదశదూషణం దశదూషణ్యాప్రత్యాదిశతి కూర్మేతిః శ్లోరితద్వ్యాఖ్యాం. ... ... *

శ్లో ॥ కూర్మాదీనామనంతావతరచయజుషాంయోనిజన్మోఝ్ఝితానాం సత్వాదద్యాపి
చావిర్భవననిగదనాద్యోనిజానాంనశాపాత్ । త
త్సత్వాదేవశంభోర్భృగుమునిశపన వ్యర్థభా
వాచ్చయద్వా నానారూపావతారస్థితిషు వివి
ధతత్తన్నిః త్రోపలంభాత్॥ ౨౨॥ ... *

వ్యా ॥ కూర్మేతి - దశవిధవపుషేతి. భృగుశాపాల్లింగపురాణోక్తాజన్మప్రధ్వంసా ఏవేత్యభిసంధిః. అయోనిజానాంకూర్మాదీనాం అద్యాపిసత్త్వాత్. రుద్రేణతన్నిధనకథనంపూర్వోత్తరవిరోధేన ఆదరానర్హం. మత్స్యోహయశిరావేదం విదధాతిపిధఃకృతే। కూర్మోమృతాచలోద్ధర్తా కూర్మచక్రేద్యతిష్ఠతీతి. ఆదియజ్ఞవరాహస్య భూధమః స్తాత్యేఽవాజినః । వరాహోత్తరఖండంతు వైకుంఠావాప్తిమాదిశత్ ॥ నృసింహోవిజయఃప్రోక్తః ఉపేంద్రోద్యాపితిష్ఠతి । భృగురామశ్చ వీరఘ్నో రఘురామోనిజంపదం॥ జంగమాజంగమైఃప్రాపశేషోప్యాదశ్శరీరభృత్ । బుద్ధఃపునర్నిజతనుః కల్కీచాంతేభవిష్యతి ॥ యోనిజానామప్యావిర్భావకథనాత్. వినాశస్యతిరోభావాత్మకత్వేనసశాపాత్. శాపాప్రసక్తేః కింతుధర్మత్రాణార్థలీలా రూపత్వాదితిభావః శంభోస్తత్సత్త్వాత్. కించభృగుమునిశపనంశాపః తేనసంహరణాదేర్వ్యర్థభావాచ్చ నానావతారేషు వివిధనిమిత్తవిధానాత్. పురాణేషూక్తంచ - దేవతిర్యఙ్మనుష్యేషుశరీరగ్రహణాత్మికా । లీలేయంసర్వభూతేషుధర్మత్రాణాయకేవలమితి పరాశరః॥౨౨॥ ... *

శ్లో ॥ విష్ణోర్నానావతారస్థితి కథకపురాణే
షుకామారిపూజాకృత్యస్యానుక్త భావాత్తది
దితరకథితస్యాస్యదత్తోత్తరత్వాత్ । నానా

దేశప్రతీతక్షితిపతినిజనామప్రతిష్ఠోపపత్తేర్మత్
త్స్యేశాది ప్రసిద్ధేరపి నపశుపతి ర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టః ॥ ౧౩ ॥ ... ... *

వ్యా॥ విష్ణోరితి ॥ విష్ణోర్మ్నావతార కథకపురాణేషు శ్రీవిష్ణుపురాణ భాగవతాదిషు కూర్మపూజాకృత్యస్యానుక్తత్వాత్. ఇతరేషాముక్తస్యాపి సమాహితత్వాత్ నిజాఖ్యాయాస్సకలరాజప్రతిష్ఠితత్వాత్. యం తు పరస్తన్యతామేతియం సమంశ్చాపి సమ్యతాం ఇతిన్యాయేన మత్స్యేశాదిప్రసిద్ధేః. విష్ణుః ప్రకృష్ట ఇతి రాద్ధాంతః॥ ౧౩॥

అవతారికా.— అథ హంసక్రోడాంగధారిదుర్హిణమురహరా దృష్టశీర్షాంఘ్రికత్వాదితి షోడశదూషణం శ్రీకూర్మేతిద్వాభ్యాం ప్రతిక్షిపతి॥ ... ... *

శ్లో ॥ శ్రీకూర్మాహీంద్ర దంష్ట్ర్యాకృతిధరభ
గవద్ధారితక్ష్మాతలాధో దేశస్థేశాంఘ్య్రదృ
ష్టేరనుచితకథనాత్కేతకీ వీక్షితస్య । తస్మా
ర్ధృష్టస్య పిత్రాసరసిరుహ భువా దర్శనా
సంభవోక్తే రత్యంతంపాంస్యభావాదపిన పశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౪॥ ... *

వ్యా ॥ శ్రీకూర్మేతి ॥ శ్రీకూర్మస్సంకల్పప్రసిద్ధః దంష్ట్రీ వరాహః, అహీంద్రశ్శేషః తదాకృతిధరో భగవాన్ తేన ధారితస్య క్ష్మాతలస్య అధోదేశస్థస్య ఈశస్య అంఘ్య్రోరదృష్టేరదర్శనం అయుక్తమితి భావః. ఊర్ధ్వ

తాసివరాహేణ, పాదోస్యవిశ్వాభూతాని, యస్సర్వ జ్ఞఇతి ప్రసిద్ధసర్వశక్తే స్సర్వద్రష్టురదృష్టిః ప్రమాణబ హిష్కృతా. తస్మాద్ధ్రువః కేతకస్యాపీక్షితస్యతత్పిత్రా చతుర్ముఖేన హ్రీంప్రజాపతౌహార ఆసీదితివరాయాంతం. సరసిరుహభువాబ్రహ్మణా దశననాసంభవోక్తేశ్చ సా త్వికరాజసమూర్త్యోన్యోన్యస్య హైన్యాధిక్యవివాదేతామ సమూర్తిఘనతాయోగాత్. విశ్వతశ్చక్షురుతవిశ్వతో ముఖ[illegible] శ్రుతమహామహిమ్నో దశననాశక్తేరత్యంతం హాస్యాస్పదత్వాచ్చనైతదం॥ జగత్సృష్టిః బ్రహ్మాండే- ఏకఏవజగత్స్వామీశక్తిమానచ్యుతః ప్రభుః । తదంశా శ్శక్తిమంతోఽన్యేబ్రహ్మేశానాదయోయథా॥ ౨౪॥ *

అవతారికా.— జన్మధ్వంసాద్యభావాదపిచేత్యు క్తమపి అప్రమాణమితి దుర్వాసఇతి వారాణస్యామితి వ్యాఖ్యాందూషయతి॥ ... ... *

శ్లో॥ దుర్వాసోద్రౌణివాతాత్మభవమయ
శుకైకాదశాభిఖ్య రుద్రాదీనాం. వేదేపురాణే
ష్వపినిగదనతోయోనిజాయోనిజానాం । నేశా
నేత్యాదివాక్యైర్నిధనకథనతోప్యాదిరుద్రస్య
తేషాం శౌరేస్సర్వాధికత్వాదపిన పశుపతిర్వి
ష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౨౫॥ ... ... *

వ్యా॥ దుర్వాసఇతి॥ దుర్వాసఃప్రభృతీనాంయో నిజానాం వేదపురాణాదిషు నిగదనాత్. ఏతౌద్వావిబుధశ్రేష్ఠౌ ప్రసాదక్రోధజౌస్మృతౌ। తదాదర్శితపంథానౌసృష్టి సంహారకారకౌ ॥ ఏకోహవై నారాయణఆసీన్నబ్రహ్మా నేశానో నేమేద్యావాపృథివీతిశౌరేస్సర్వాధికత్వాచ్చసఏవప్రకృష్టఇతి ॥ ౨౫ ॥ ... ✻

అవతారికా.— వారాణస్యాంచ పారాశరినియమభుజస్తంభనాదిత్యుక్తంస్కాందకాశీఖండయోశ్చోద్యం పాద్మేత్యాదినాఖండయతి॥ ... ... ✻

శ్లో॥ పాద్మేలైంగేపురాణే యజుషిచనిగమే భారతే శ్రీశుకోక్తౌ కాశీశబ్రహ్మముఖ్యైరఘువరపరతత్వప్రకర్షాఽభిధానాత్ । తేషాంజిహ్వానిరోధే వ్యసతిమునిభుజస్తంభనా యోగ్యభావాత్ శ్రీశఖ్యాతిధ్వజత్వాదపినవశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౨౬ ॥ ... ... ✻

వ్యా॥ పాద్మేతి॥ పాద్మే- అహంరామజగత్పూజ్యోమమపూజ్యోయువాంసదా । అతస్త్వాంజానకీనాథ పరబ్రహ్మసమన్వితం ॥ త్వన్మాయామోహితాస్సర్వేనత్వాంజానంతితత్వతఇతి. లింగపురాణే- లోకపూజ్యోమహాత్మాచ తారకబ్రహ్మనామకః । రామోరాజీవనయనోదేవద్విజనమస్కృతఇతి. భారతే- అజ్ఞానాణవమగ్నానాం సర్వేషామాత్మనామయం। విష్ణుధర్మోడు

పత్రీమా నుత్తరార్థఃముదాహృతఇతి. ఆలోడ్యసర్వశా స్త్రాణి విచార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసునిష్పన్నంధ్యే యోనారాయణస్సదేతి. ఏతేషాంజిహ్వానిరోధేప్యసతి. అ సత్వాత్. సహోవాచవ్యాసః పారాశర్యఇతి ప్రసిద్ధ స్య తత్వంనారాయణఃపరఇతి శ్రుతిగతముక్తవతోవ్యా సస్యభుజస్తంభనాయోగాత్. అస్యభుజస్యశ్రీశఖ్యాతిధ్వజ త్వాచ్చసాత్వికప్రబలప్రమాణానాదరేణ తామసకా శీఖండవచనప్రామాణ్యం దుష్టమితి జోషంస్థేయమా యుష్మతా ॥ ౪౮ ॥ ... ... *

అవతారికా.— అథప్రాక్పురాణాంవిధ్వంసేకేశ వేనశ్రితవృషవపుషా ధారితత్స్మాతలత్వాత్ ఇతీరితము. న్స్మాలయతిచతుర్భిః భూమీత్యాదినా॥ ... *

శ్లో ॥ భూమ్యాద్యంశాశ్రితత్వాత్స్వరథము
ఖసమిత్సాధనానాంచతేషాం విష్ణోరైష్టిక
త్వాత్క్షితిభరణవిధేర్వాహనత్వాద్యయోగాత్।
సాక్షాత్స్వాంగేసుమిత్రాతనుభవవహనాన్నీ
లకంఠావతారప్రఖ్యాతేర్వాత సూనోరపినప
శుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౪౯ ॥ ... *

వ్యా ॥ భూమ్యాద్యంశేతి ॥. భూరథఃపుష్పవం తౌతచ్చక్రే జ్యాతత్రవాసుకిరితి యుద్ధసాధనానాంవిష్ణు విభూతిభూమ్యాద్యంశాశ్రితత్వాత్ క్షితిభరణస్యవిష్ణోః స్వాభావికత్వాత్ ద్యావాభూమ్యోస్తుధారకఇత్యుక్తేః

జ్యోతీంషివిష్ణుర్భువనాని విష్ణుర్వనానివిష్ణుగిరయో దిశ
శ్చేతిపరాశరః. ప్రతిబంద్యాహ - రుద్రావతారహనూ
మతా కృత్వాత్మానం చతుర్విధమితి బాలకాండోక్తేఃవి
ష్ణుభాగలక్షణస్యలక్ష్మణస్యవహనాద్యుద్ధకాండోదితాద్వి
ష్ణురేవోత్కృష్టఇతి సమ్యగ్గుణవిభాగవిశేష జ్ఞానేనైవ
శంకాకళంకా స్సర్వేసాంకుశాః సర్వేషాం భగవచ్ఛేష
త్వం శేషిణోనారాయణస్య నిస్సమాభ్యధికత్వం శ్రుతి
శిఖరసిద్ధాంతితం॥ ౨౭॥ ... ... *

అవతారికా.— అస్తోకబ్రహ్మశీషాణస్థ్యానిశకృ
తగళాలంక్రియాభూషితత్వాదితి ప్రకషణం నికషణాయ
త్యబ్రహ్మణ్యేత్యష్టభిః॥ ... ... *

శ్లో ॥ అబ్రహ్మణ్యాశుచిత్వా దనవరతమపి
బ్రహ్మశీషాణస్థయోగాత్ స్ప్రష్టుం స్వస్యప్ర
యాతుం నసముచితతయానిత్యదా హేయభా
వాత్ । దక్షాదిబ్రహ్మహత్యామయ విపులక
పాలావృతగ్రీవ భావాత్తద్భూషా నిత్యయో
గాదపినపశుపతిర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౨౮ *

వ్యా ॥ అబ్రహ్మణ్యేతి ॥ అబ్రహ్మణ్యాశ్చాసావశు
చిశ్చతథోక్తస్తద్భావాత్. హారీతే పంచమాధ్యాయే-
రుద్రార్చకో బ్రాహ్మణస్తు శబరైస్సమతాం వ్రజేదితి. క
పాలయోగాత్ స్ప్రష్టుం ప్రయాతుం అవగంతుంచనస
ముచితతయా అనౌచిత్యేననసంమ్మానసియ్యాః. పిత్రువన

వాసిత్వేననిత్యహేయభావాచ్చ. బ్రహ్మకపాలావృతగ్రీ
వభావాత్ తద్భూషాసాదిత ప్రకృష్టత్వమాత్రం పశు
పతేరితి ॥ ౩౮ ॥ ... ... *

అవతారికా.— దానాచ్చజ్ఞానముక్త్యోరపిచప
శుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టఇతి శంకామష్టభిశ్శంభోరితి మో
క్షేతిద్వాభ్యాంనిరాచష్టే॥ ... ... *

శ్లో॥ శంభోర్జ్ఞాన ప్రదత్వేపిచ శుకవపు
షాతామసత్వస్వభావాత్ శుద్ధజ్ఞానాప్రదానా
ద్రఘువర మనుదానేపి కాశీశ్వరస్య। స్వాహం
తాగర్భితత్వాత్స్వపదగతివిళంబేనసద్యోము
ముక్తేరప్రార్థ్యత్వా ద్రవీందూపమిత నిజజ
నస్థానదానాధికారాత్॥౩౯॥ ... *

వ్యా॥శంభోరితి॥శంభోర్జ్ఞానప్రదత్వేపీతిశుకస్యవ
పుషాస్వయంచశంకరాత్ జ్ఞానమన్విచ్ఛేదితిజ్ఞానాన్మోక్ష
ఇతిమోక్షహేతుజ్ఞానప్రదత్వేపితామసత్వస్వభావాత్
కాశీపతేఃరఘువరమంత్రదానేపి శుద్ధజ్ఞానస్య.రజస్తమో
ఽవిమిశ్రస్యసద్యోముక్తిహేతోరదానాత్స్వాహంతా
గర్భితత్వాత్ స్వముక్తే స్స్వపదప్రాప్తివిలంబేన ముము
క్షోరప్రార్థనీయత్వాత్. కించసర్వసాక్షికరవీందూ
పమితం అకాలకృతంయన్నిజస్థానం తద్దానాధికారా
చ్చ. ఇదంరామాఖ్యా మంత్రజాపాదితి శంభోశ్చరాస్థి
భాజఇతిపదద్వయవ్యాఖ్యానేనస్పష్టముక్తం॥౩౯॥ ... *

శ్లో ॥ మోక్షాపేక్షాన్వితానామపిచయతిప
తేర్దివ్యనారాయణాఖ్యా సంపత్తేరేవలోకే
స్థిరపరమపదప్రాపకత్వప్రసిద్ధేః। స్వాకర్తృ
త్వేనముక్తే గిరిశనిగదితాత్కేశవస్యైవ
రూఢాత్సాక్షాన్మోక్షప్రదత్వాదపిన పశుపతి
ర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౩౦॥ ... ... *

వ్యా ॥ మోక్షేతి ॥ మోక్షాపేక్షాన్వితానాంలోకేసర్వేషాం అస్మదాచార్యస్యయతిపతేః శ్రీమద్రామానుజస్యమతేదివ్యనారాయణాఖ్యా సంపత్యాఏవ పరమపదప్రాపకత్వప్రసిద్ధేః. సకృదుచ్చారితంయేనహరిరిత్యక్షరద్వయం। బద్ధఃపరికరస్తేనమోక్షాయగమనంప్రతి॥ ఆద్యశ్శబ్దః కల్పతేతస్యముక్త్యై, సకృత్స్మృతోపి గోవిన్దఇతి పరస్సహస్రప్రమాణానిముక్తే స్సాయుజ్యస్య స్వస్యాకర్తృత్వేనతత్కర్తాతుమోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదితిప్రతీతః. కించగిరిశనిగదితాత్ కేశవస్యైవరూఢాత్ప్రమాణసిద్ధాత్ సాక్షాత్సద్యః మోక్షప్రదత్వాచ్చ. అపవర్గప్రదోహరిరితి. ఆదిత్యమంబికాంవిష్ణుం గణనాథంమహేశ్వరం। పూజయేత్పంచపూజాయాస్తత్తత్ఫలమవాప్నుయాదితి. అవైదికత్వంకామ్యత్వం ప్రత్యేకం లింగపూజనమిత్యలమతివాదేన॥ ౩౦॥ ... ... *

అవతారికా.— అథవైశిష్ట్యేయోనిపీఠాయితనరకరిఫ్రురిత్యంతి మశ్లోకోక్తం దుష్టదూషణ చతుష్టయంది

వసత్తారక యతిప్రాలేయేతి యద్వేతి పద్యద్వయోక్త ప్రకారేణ॥ ... ... *

శ్లో॥ ప్రాలేయాద్రీంద్రకన్యావయవవిలసనా
ద్యోనిపీఠస్యపుంసః తాద్రూప్యాయోగ్యభావా
దపిచపృథగవస్థాన యోగ్యప్రసిద్ధేః । నిత్యం
వైశిష్ట్యరూపాద్వయ మతవచనాయుక్తభావా
ద్విశిష్టాద్వైతస్య స్వాంగలింగావిరతయుతత
యాచక్రిణోయుక్త్యయుక్తేః॥ ౩౧॥ ... *

వ్యా॥ ప్రాలేయేతి॥ యోనిపీఠస్యపార్వత్యవయవరూపాల్లింగపురాణోక్తాత్పుంసః. ఉత్తమఃపురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః ఇత్యుక్తస్యతద్రూపతాయా అయోగ్యత్వాచ్చ. దృశ్యమానాయాః పృథగవస్థానయోగ్యత్వప్రసిద్ధేః నిత్యంచవైశిష్ట్యరూపస్యఅద్వయమతవచనస్య అయుక్తభావాచ్చ. విశిష్టాద్వైతస్యశివస్య అత్రస్వాంగలింగా విరతయుతతయాస్వాంగంయల్లింగం తేనానవరతయుక్తతయా చక్రిణోయుక్తే రయుక్తేశ్చ సప్రాణలింగశైవప్రసిద్ధేః॥ ౩౧॥ ... ... *

శ్లో॥ యద్వాస్వాంగార్ధదానాద్ధిమగిరిదు
హితుః కేశవస్యావిశేషస్వాంగార్ధస్య ప్ర
దానాన్మనసిజవిమతస్యాశరీరత్వసిద్ధేః । వైశి
ష్ట్యస్యాప్రసంగాద్భవత ఉభయతశ్చిద్వివర్తా

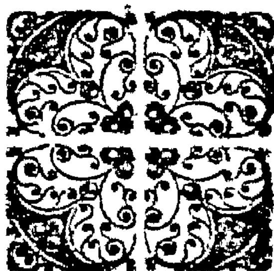
పవర్గాయుక్తత్వాదేవశక్తేరపిన పశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥౩౨॥ ... ... *

వ్యా॥ యద్వేతి - వైశిష్ట్యే ప్రసంగమేవాన్యథాకథయతి. పార్వత్యాః స్వాంగార్ధప్రదానాత్. హరిహరనాథావతారే శేషాంగార్ధస్య కేశవాయ దానాదేవ ఉభయధా వైశిష్ట్యాభావాత్. శంభోరశరీరత్వప్రసిద్ధేశ్చ. పరమరహస్యమాకృష్యాహ-భవతస్తవమతే ఉభయధాపిశక్తేర్నిత్యశక్తేర్వ్యాభతచిత్స్వరూపాపవర్గాయుక్తత్వాదేవనపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టఃఇతినిశ్చయః॥

నిగమనమ్.—కూరేన్ద్రేణేతిసార్థైస్సదసిశతవిద్యైర్గూఢహైస్సప్తరాత్రంవాదక్షిప్తావిపక్షాః ప్రతివచనజడావిస్మయాన్మానమాపుః। తద్దృష్ట్వాజైత్రఘోషంవ్యతనుతసుమహాపూర్ణ నామార్యవర్యః శ్రుత్వాచైతత్తదానీంసముజనివిమనాశ్చోళభూపస్సమంత్రీ॥స్ఫుటోర్థః॥ *

ఇతి వ్యాఖ్యానసహిత కూరేశవిజయః

సంపూర్ణః.

ప్ర క ట న.

ఇందువలన నెల్లరకు తెలియచేయుట యేమనగా వైద్యనాథీయమనుధర్మశాస్త్రమునందలి వర్ణాశ్రమధర్మకాండము ఆచారకాండము ఆశౌచకాండము శ్రాద్ధకాండము కాలనిర్ణయకాండము. ప్రాయశ్చిత్తకాండము నను షట్కాండములలో ఆశౌచకాండమును ముద్రించి ప్రతి ౧ అణాలు (౧౦) వంతున విక్రయించుచున్నాము ఆచారకాండము శ్రాద్ధకాండము అచ్చుపడుచున్నవి. ఈరీతి నితక్కిన కాండములను ఒకటొకటిగా ముద్రించి ప్రతికాండమును తీరగానే సులభక్రయమునకు విక్రయింపబడును గాన వలయువారలు చన్నపట్టణము గోవిందప్పనాయని వీధి ౯౮ నెం॥ యింట వివేకకళానిధి ముద్రాక్షరశాలాధికారికి గాని బెంగుళూరు పెద్దపేటచౌకం పుస్తకములషాపు బ్రహ్మశ్రీ వాజపేయం- కృష్ణశాస్త్రిలవారికి గాని, సదరు కాండలు కోరువారు లిఖితమూలముగా తెలియ చేసిన పత్రమునకు ప్రతికాండమును వంపబడును.

